

A close-up photograph of several ripe, red strawberries. The strawberries are the central focus, showing their characteristic bright red color and numerous small, golden-yellow seeds (achenes) embedded in their surface. Some strawberries have fresh green leaves still attached to their stems. The background is dark and out of focus, making the strawberries stand out prominently. A white rectangular box with a thin black border is superimposed over the middle of the image, containing the text 'Aardbeienoogst' in a bold, green, sans-serif font.

Aardbeienoogst

Aardbeienoogst

Feestbundel voor Bert Hoedemaker
ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag

Redactie:
Martha Kroes
Nelleke Eygenraam

Sneek/Zwolle, november 2015

Een oase vol aardbeien

Tachtig jaar, tweemaal veertig, twee volle generaties zitten er op.

Tachtig is zo'n moment om je als een vader Abraham in de schaduw van een boom te nestelen en mijmerend terug te kijken. Een heel mensenleven aan je voorbij te laten gaan, waarin die van vele anderen je weg kruisten.

Onder andere levens van jonge mensen, gretig beginnend aan hun doctoraal of master theologie, zoekend naar vragen en antwoorden, verwijlend op ingewikkelde kruispunten, trekkend langs wegen vol hobbels en valkuilen met maar een doel: het prachtigste eschaton uitvogelen en vervolgens schilderen in en voor een weerbarstige wereld. Een niet geringe opgave een woestijntocht gelijk, waarbij jij als een oecumenisch patriarch richting zoekend vooropging, maar ook zaaiend en inspirerend naast ons liep. Gelukkig mochten we jaarlijks even op adem komen in een oase waar de aardbeien overvloedig groeiden.

Een ieder van ons is haar en zijn eigen weg gegaan, onze eigen woestijnen in, werkend met mensen, boeken, ons destijds goed getrainde brein en warm gevulde hart. Veel heb je gezaaid, veel heeft kunnen kiemen, voorzichtig groeien, uitbundig bloeien. En dat oecumenische zaad lijkt nooit op te raken, net als de olie van de weduwe, het blijft maar nieuwe vruchten voortbrengen.

Een aantal van die vruchten presenteren we in deze bundel ter gelegenheid van je tachtigste verjaardag. Het is een deel van de oecumenische aardbeienoogst van wat jij gezaaid hebt. Geniet ervan onder je boom in je oase.

Geniet het leven!

Bert, van harte gefeliciteerd met je 80^e verjaardag!

De contacten met Bert waren het meest intensief in de jaren dat ik samen met mijn man Henk Kole in Zambia woonde (1989-1994). Wij waren uitgezonden door een voorloper van Kerk in Actie naar een ziekenhuis van de Reformed Church in Zambia. In deze periode schreven we totaal 20 rondzendbrieven.

Een paar fragmenten daaruit:

Rondzendbrief 10 (september 1991): Te gast op de synode

Zoals sommigen wellicht al wisten, was ik een officiële gast op de synode van de Reformed Church in Zambia. Het is ongebruikelijk dat vrouwen bij de synode aanwezig zijn. De deelnemers aan de synode zijn alle 89 predikanten en vanuit de 110 gemeenten worden ouderlingen afgevaardigd. Volgens de kerkorde mogen vrouwen alleen het ambt van diaken bekleden en derhalve zijn ze niet welkom. Waarom ik dan wel? Voor mijn onderzoek bezoek ik individuele predikanten, maar een indruk van het geheel is op deze manier lastig te verkrijgen. Onder het motto 'vragen staat vrij' heb ik het moderamen een brief geschreven met het verzoek of ik bij de synode aanwezig mocht zijn en dat werd toegestaan.

Zeker als gast duurt het even voordat je de logica van een vergadering ontdekt. Wat wel duidelijk werd, was de generatiekloof. Grofweg zijn de predikanten in te delen in drie groepen: de eerste groep is opgeleid in de zestiger jaren door Zuid-Afrikaanse docenten, zij vormen het huidige moderamen. De tweede lichte werd predikant in de zeventiger jaren, ook dit is nog een kleine groep voor het merendeel opgeleid door de Zambiaanse predikanten uit groep 1. De laatste groep is de grootste en jongste. Zij zijn opgeleid in de tachtiger jaren door Zuid-Afrikanen en Zambianen. Meestal zijn ze direct na de middelbare school op de theologische opleiding terecht gekomen. Ze zijn kritisch ten opzichte van het gezag en staan positief tegenover een theologie die meer toegesneden is op de Zambiaanse situatie. Als studenten hadden ze grote bewondering voor hun leiders: de Reformed Church in Zambia is de enige kerk met een volledig Zambiaans bestuur. Echter als nieuwbakken dominees in de gemeenten moeten ze samenwerken met het moderamen en dat valt niet altijd mee. Af en toe viel zelfs de vergelijking met president Kaunda (Zambia's president van 1964-1991). Er zijn mensen die té lang op dezelfde stoel blijven zitten.

Naast deze kwestie speelde ook de relatie met de witte Nederduits Gereformeerde Kerk uit Oranje Vrijstaat (Zuid-Afrika) de 'moederkerk'. Op de synode van 1989 was besloten als deze kerk niet ondubbelzinnig afstand zou doen van apartheid de banden verbroken zouden worden. De 'ouders' wilden de relatie in stand houden, terwijl de 'jongeren' de band willen verbreken, want apartheid was niet veroordeeld

als zonde. Deze discussie was erg spannend, want er waren ook vertegenwoordigers van een zwarte kerk uit Zuid-Afrika en de witte Nederduits Gereformeerde Kerk aanwezig. In het ChiNyanja en het Engels zijn emotionele toespraken gehouden, maar men kwam er niet in één avond uit. Onze terugreis viel samen met het vervolg, de discussie heb ik gemist, de uitslag heb ik al wel gehoord. Ondank het feit dat de Nederduits Gereformeerde Kerk apartheid niet veroordeeld heeft, blijven de banden intact.

Rondzendbrief 13 (juni 1992): oecumene

De grootste klus van m'n studie is uiteindelijk toch de afstudeerscriptie. Een beetje teleurgesteld moest ik constateren dat het Lima-rapport van de Wereldraad van Kerken over Doop, Avondmaal en Ambt onbekend is. Met deze gegevens een scriptie over het avondmaal voor het vak oecumenica schrijven, wordt een onmogelijke opgave. Maar toch, de Reformed Church in Zambia slaat haar vleugels uit in de oecumene. Ze raakt meer en meer los van de moederkerk in Zuid-Afrika. De horizon wordt verbreed naar, recent, de Wereldraad van Kerken, en al iets langer, de alliantie van gereformeerde kerken in zuidelijk Afrika, bestaande uit 'dochters van één moeder': de witte Nederduits Gereformeerde Kerk uit Zuid-Afrika. Over de oecumenische relaties van de Reformed Church in Zambia zal dan ook mijn scriptie gaan. De discussie over het wel of niet in stand houden van de relatie met de Nederduits Gereformeerde Kerk tijdens de synode van 1991 vormde in feite de aanleiding.

Rondzendbrief 20 (november 1993) Reformed Church in Zambia

De kerk in Zambia, je zou er een boek over kunnen schrijven en dat doe ik dan ook. De taak die ik mijzelf vijf jaar geleden gesteld heb: het afronden van mijn studie theologie met een scriptie over de Reformed Church in Zambia is op een oor na gevild. De scriptie vertelt het verhaal van een kerk die abrupt zelfstandig wordt en dominees die hun comfortabele posities nog comfortabeler maken. Maar ook het verhaal van een kerk die volledig door Zambianen gerund wordt en die groeit. Er worden kinderen en volwassenen gedoopt. Elke gemeente kent vele jeugdkoren en ver weg van alles zijn er mensen die enthousiast de zondagsschool leiden, iedere week weer. Je kunt niet verwachten dat alles vlekkeloos gaat, als je als jonge kerk de verantwoordelijkheid krijgt voor scholen, klinieken en ziekenhuizen met een handjevol matig opgeleide predikanten. Je kunt het een kerk toch niet kwalijk nemen dat ze zo lang aan de leiband van de Zuid-Afrikaanse kerk hebben vastgezet, domweg omdat ze geen andere contacten had. En als je dan kunt kiezen uit allerlei organisaties, dan is het toch logische dat je lid wordt van gereformeerde organisaties, daar heb je allemaal dezelfde

achtergrond. Op eigen benen staan is niet eenvoudig, ook niet voor een kerk. Financiële zelfstandigheid staat vaak voorop of buitenlandse gereformeerde kerken nemen de verantwoordelijkheid over. Ontwikkeling van eigen gedachtegoed is net zo goed belangrijk voor een volwassen kerk, maar dat wordt maar al te vaak vergeten.

Van deze kerk, om precies te zijn van de kerkelijke gemeente van Nyanje waren wij lid. Maar uiteindelijk blijven we vreemde eenden in de bijt. Wij zijn dan weliswaar niet gereformeerd, maar de verschillen tussen Europa en Afrika blijken toch vaak groter te zijn dan we zouden willen. Oké, we bakten avondmaalsbrood in augustus 1989. Alida was lid van het Planning en Development comité dat een blauwe maandag heeft gefunctioneerd en zij zong mee in het koor 'Chibvumbulutso' (Openbaring). Het preken is nog steeds erg leuk en ondanks alle culturele verschillen vallen de overwegingen in de smaak. Ze ontdekte zelfs dat het vrouwenkoor zich opwerpt als haar fanclub! Maar ook belachelijk dat een Zambiaanse vrouw niet mag preken, omdat ze vrouw en zwart is. En Alida dus wel, ondanks het feit dat ze vrouw is, maar wel wit. [Eind jaren 90 zijn alle ambten opgesteld voor vrouwen].

31 augustus 1994

Beste Bert,

Van harte gefeliciteerd met je 80ste verjaardag!

Veel kleur en samenklank, vrede en inspiratie wens ik je toe samen met Ineke en alle mensen, die je lief zijn en de wijde kring om je heen van mensen, die jij inspireert met je gedachten en schrijven.

Nadat ik vele jaren het aardbeienberaad niet heb bezocht vanwege andere prioriteiten als geestelijk verzorger, ben ik blij dat ik er weer aan heb kunnen proeven afgelopen jaar.

Ik merk dat ik, sinds ik weer gemeentepredikant ben, weer veel explicieter bezig ben met de thema's binnen de oecumenica. De brede blik van kerk zijn in de wereld, de missionaire vraagstukken, het boeit me volop en ik denk met warmte terug aan de discussies die we voerden. Je kritisch bevragen, je bezieling om in de veelheid van stromingen en godsdiensten je eigen geloof in Christus een plek te geven inspireert me en daagt me uit. Iets van mijn eigen weg kun je lezen in mijn bijdrage voor deze feestbundel. Ik heb dit artikel geschreven voor Kerk in Stad (het kerkblad voor de protestantse gemeenten in de stad Groningen).

*Alle goeds en hartelijke groet,
Anita Akkerman*

De Ziel van Noord, Oost, Zuid en West

Een van de onderdelen van het 50 jarig jubileum van de Immanuelkerk afgelopen voorjaar was het organiseren van een pleinfest voor de buurt. In de brainstormfase ontstond het idee om er een project van te maken waarbij ontmoeting en verbinding met de burens, met de buurt centraal zou komen te staan.

We zijn de wijk ingegaan en hebben mensen geïnterviewd. Mensen die er korter of langer wonen, jong en ouder, kunstenaars, mensen die met een project bezig zijn, mensen die een functie in de wijk hebben. Allemaal burens van elkaar zoals ook de Immanuelkerk een van de burens is. In de gesprekken vroegen we hoe het is om in Groningen Zuid te wonen, lieten we mensen aan het woord over hun droom voor de wijk en vroegen we naar de ziel van Zuid.

En het mooie is dat er in de persoonlijke verhalen krachtige beelden naar boven kwamen, die iets van de ziel laten zien. Wat te denken van de uitspraak: 'contact is de sleutel van de ziel' en 'laten we met z'n allen de wijk optillen' en 'zorgen moet je niet maken maar doen', en 'geef kleur aan waar je bent'. Allemaal uitspraken die iets van geraaktheid laten zien, waar mensen voor en door in beweging komen. De foto's die bij deze interviews zijn gemaakt vormen met elkaar de foto expositie "de Ziel van Zuid".

De Ziel van Zuid

Waarom de ziel erbij halen? Is dat niet pretentiefus of juist vaag? En wat heeft een dergelijk project met kerk zijn te maken? Is verbinding zoeken met de bureu iets wat je erbij doet als kerk, iets wat je wel of niet kunt doen al naargelang de persoonlijke voorkeur van initiators of is het juist zelfs een wezenskenmerk van de kerk?

In gesprek met Henk de Roest *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten* ga ik in dit artikel dieper in op deze vragen.

In zijn boek *Huis voor de ziel* verkent hoogleraar praktische theologie Henk de Roest hoe de kerk op verschillende plekken en momenten een huis voor de ziel kan zijn. De aanleiding om de ziel in te brengen lag voor hem in de reacties op de lezingen in gemeenten en parochies die hij heeft gehouden. In deze lezingen bracht hij de zeven signalen naar voren die opvallen in onderzoek naar bloeiende geloofsgemeenschappen:

- Een bloeiende kerkplek heeft een heldere identiteit en een aansprekende visie
- Men is er bewust op uit om partnerschappen te creëren in het dorp, de buurt of de wijk
- Men kent een hoge prioriteit toe aan het scheppen van gelegenheden om geloofservaringen en waarden samen te delen
- Er is een bewuste intentie om een verbinding te leggen tussen geloof en het dagelijkse leven
- Bloeiende kerkplekken worden geleid door een team
- Men staat open voor begeleiding (*critical friends*) en
- Men durft te leren van andere geloofsgemeenschappen.

Het viel De Roest op dat het derde en vierde punt (het delen van geloof en waarden en de verbinding tussen geloof en het dagelijkse leven) tot de sterkste emotionele reacties leidden. Deze punten sloten aan bij een verlangen en zij verwoordden tegelijk een ervaren tekort. Bij veel kerkmensen blijkt, buiten de intimiteit van pastorale gesprekken, schroom te bestaan om over de eigen ervaringen te spreken. Anderzijds is er een verlangen om anderen hierover te horen vertellen.

Het sterkte De Roest in zijn overtuiging dat de gezamenlijke weg naar binnen nodig is om de weg naar buiten te kunnen gaan. Daarnaast: als gelovige kun je alleen geven en doorgeven wat je zelf ontvangen hebt. Waar word je zelf geraakt in je ziel door het evangelie, door Christus? Zou de kerk niet een plek kunnen zijn om de ziel te bewaren, als ruimte om geraakt te kunnen worden door een ander, de Ander?

De Roest gaat in op de bedenkingen en aarzelingen bij het begrip ziel. Werkt het spreken over de ziel niet een onbijbels, dualistisch mensbeeld in de hand? Raakt de maatschappelijke betekenis van het evangelie niet buiten beeld? Hij zet uiteen dat de bijbelse invulling van ziel juist heel de mens voor ogen heeft. En belangrijk voor de Roest is dat alleen een kerk die de beweging naar binnen maakt een beweging naar buiten kan maken.

Als een van de mogelijke beelden voor de kerk vind ik 'huis voor de ziel' zinvolle aanknopingspunten bieden. Ten eerste omdat het de focus brengt bij de innerlijke

concentratie, samen zijn rond het centrum, rond Christus. Ten tweede omdat het geraaktheid inbrengt. Juist het delen van geraaktheid kan volgens mij ontmoeting brengen voorbij alle verschillen die er ook mogen zijn. Als ik kan horen wat jou ten diepste raakt dan ontstaat er verbinding los nog van de vraag of ik die geraaktheid ook op die manier ervaar. Dat doet er niet zoveel toe. Het brengt respect en verwondering voor de eigen weg die ieder mens met God gaat. Ten derde omdat het een brug kan vormen tussen binnen en buiten de kerk. In de woorden van De Roest: het gaat om een *zielsverbondenheid* die boven die van een lidmaatschap met de institutionele kerk uitgaat: een verbondenheid met Jezus en met elkaar. Wij hebben in het project de Ziel van Zuid ook gemerkt dat het inbrengen van de ziel bij een laag bracht die verbinding brengt en bondgenootschap. Wethouder Ton Schroor gaf tijdens de opening aan dat hij als D66'er de vraag naar de ziel moeilijk vond maar vervolgens kwam hij met een ontroerend verhaal over contact in de wijk als kern waar het om draait.

De Roest werkt het punt van bondgenootschap punt verder uit in zijn boek. Het viel hem op dat punt twee van de zeven signalen van bloeiende geloofsgemeenschappen (men is er bewust op uit om partnerschappen te creëren in het dorp, de buurt of de wijk) voor veel mensen nieuw is. Hoe een kerkplek samen met anderen voor het dorp, de buurt of de wijk van betekenis kan zijn, is nog een betrekkelijk onbekend terrein. Wel een wezenlijk terrein wat De Roest betreft. Theologisch duidt hij dit vanuit de pneumatologie. Het is de Geest die verder waait dan de muren van de kerk. En ook juist vanuit verbindingen kan er een impuls aan de gemeente worden gegeven die geloofsversterkend werkt. 'Een ontvlambare verbinding tussen het appèl van de Schrift en het appèl van de ander of van anderen'.

En de vraag daarbij is dan wat hem betreft niet: wat kunnen wij voor anderen betekenen maar: wat kunnen wij met anderen voor anderen betekenen? Hij beschouwt de burens als belangrijke hulpbron.

Ik denk dat dit meerdere kanten op kan werken. Samenwerking over grenzen heen kan creativiteit en inspiratie aanboren die misschien wel onder tafel blijft als je de grenzen van de kerkmuren te benauwd hanteert. Ook kan het de diaconale en missionaire identiteit verstevigen en sowieso de eigen identiteit. Want als je samenwerkt met andere partners dan laat je je ook uitdagen iets van de eigen geloofsbronnen te laten zien. Een verrijking lijkt mij! En de kerk als 'huis van de ziel' is de plaats waar je kunt oefenen en groeien rondom het centrum, rond Christus.

Protestantse gemeente Groningen, 'huizen van de ziel' in Noord, Oost, Zuid en West, goede burens toch?!

Het was een mooie voorjaarsavond. Verlaat werk- woonverkeer en studenten op weg naar eetafspraakjes vulden de Nieuwe Boteringestraat. Hier en daar prikkelden de geuren van bereid eten de buitenlucht.

Ineens klonk achter mij een stem:

"He, wat leuk..".

Ik draaide me om en keek in het glimlachende gezicht van een binnenstadpredikant.

"Ook onderweg vanavond....?", vroeg hij.

"Ja, ik ben ook op weg....."

We l-iepen samen op. "Ik ben benieuwd wat het vanavond oplevert", zei hij.

"Waar ga je heen dan?", vroeg ik.

Verbaasd keek hij me aan: "We gaan toch naar de bijeenkomst over het *Stadsklooster*?"

Ik begreep zijn verbazing. Bij de allereerste bijeenkomst over, in het kader van *pionieren in de kerk*, ben ik uit nieuwsgierigheid aangeschoven, daarna ben ik al snel afgehaakt. Het deed me te veel denken aan de ontwikkelingen van 25 jaar geleden. Dezelfde vragen en opmerkingen, dezelfde inzichten en discussies leidden toen naar de vorming van de geloofsgemeenschap rond de Pepergasthuiskerk. De (kerk)wereld lijkt stil te staan, terwijl de wereld er omheen volop doordraait.

"Nee", zei ik. "Ik ga naar het pand van de SP, ik ben lid van het Comité Voorzorg dat probeert de effecten van de ombouw van de zorg in beeld te krijgen voor mensen die afhankelijk zijn van zorg".

"Okee, nou.... tot ziens dan, we zien elkaar wel weer", zei hij enigszins in verwarring.

"Jij ook een goede avond", zei ik. Ik dook het pand van de SP in.

Drie maanden later, na veel interviews over het verloop van de *Keukentafelgesprekken*, het instellen van een telefonisch meldpunt, werd meer en meer duidelijk dat door de ombouw in de zorg, mensen tussen wal en schip dreigen te vallen. Het Comité concentreerde zich op drie flats in de wijk Paddepoel. Het is bekend dat daar veel ouderen wonen. Met een ploegje zijn we een paar avonden van deur naar deur gegaan. De flats staan pal naast *de Fonteinkerk*. De wereld er omheen draait volop door.

Het Comité kwam in gesprek met een mevrouw R. Door ernstige lichamelijke problemen is mevrouw R. niet in staat haar huishoudelijke taken voldoende uit te voeren. Ook is het zelfstandig koken niet voor haar weggelegd. Zij moet iedere dag een streng dieet volgen dat speciaal voor haar wordt bereid.

Het keukentafel gesprek leverde op, haar dagelijkse dieet terug te brengen naar een paar dagen per week. Wil zij meer dieetdagen dan dient zij deze zelf te betalen. Dat lukt niet. Zij leeft van een minimum uitkering. Mevrouw R. takelt zienderogen af. Verzorgers vrezen voor haar leven.

Moeizaam zijn mijn pogingen binnen het Comité om in de methode (de wijken in) ook de kerkelijke gemeenschappen te betrekken. Dat betekent kloppen op de kerkdeuren. In het Comité is het een opboksen tegen beeldvorming en veel wantrouwen bij de niet- en ex kerkleden in het Comité. Dit kan alleen afgebroken worden door een *levende* dialoog. Dat wordt de hoogste tijd, want *de wereld draait door*.

Een engelachtige figuur komt met overmacht van boven naar beneden aanstormen, als in een krachtige windvlaag, het gelaat in een meditatieve uitdrukking, blijmoedig vertrouwen uitstralend, de rechterarm beschermend om de profeet Elia heenslaand en met de hand wijzend naar kelk en hompen brood.

De profeet ligt krachteloos terneer, de ogen wijd opengesperd van ontzetting en angst; de gaven van de engel blijven onaangeroerd.

Als een dode ligt de profeet hier, getekend op het moment van zijn diepste wanhoop. Ontgoocheld in zijn ambities, uitgeput door de tegenstand, verpletterd onder zijn opdracht.

Het spel van de elkaar kruisende armen van engel en profeet trekt meteen de aandacht. Het kruis als beeld van ontferming, de hemel ontfermt zich over de aarde. Het kruis, met de kelk en het brood, als teken van opstanding. Elia zal opstaan en zijn reis met hernieuwde moed hervatten.

Deze bronzen *presse papier* naar I Koningen 19 van de Duitse kunstenaar Joseph Krautwald (1914-2003) heb ik beschreven in het kader van een opdracht van de opleiding Geestelijke begeleiding. Het ging hierbij om tot onderscheiding der geesten te komen in teksten van mystici en, zoals hier, in kunstuitingen.

De opleiding ervaar ik als verrijkend voor het interpreteren van de Schrift en het ontwikkelen van mijn spiritualiteit. Door het reflecteren op de intieme omgang tussen mens en God bij mystici kom ik opnieuw bij mijn eigen bronnen.

Ik denk daarbij terug aan wat je eens opmerkte (of in eigen woorden hoe het me bijgebleven is) tijdens een van de colleges missiologie en oecumenica: dat elk mens alleen door een persoonlijke beslissing te nemen door de opening heengaat die haar of hem deel doet krijgen aan het geloofsgeheim.

Er is een onherleidbare samenhang tussen mystiek en handelen. De aandacht voor mijn eigen spirituele weg geeft brandstof voor het engagement met de "wereld". Om als Elia na de ontmoeting op de Horeb weer zin in alles te ervaren en met moed verder te gaan.

Overdenking, gehouden in de Grote Kerk te Leeuwarden op 26 april 2015 in het middaggebed, de Jacobijner Noen. Bij Genesis 12:1-9

Het verlangen om te blijven

Weggaan, je familie verlaten, de plaats waar je bent geboren, bent opgegroeid, waarom zou je dat doen? Mensen hechten aan de plaats waar ze zijn opgegroeid, waar ze wonen. Ze zijn gehecht aan wat vertrouwd is, bekend. Soms gaan ze dan toch weg. Weg om het avontuur te zoeken, om nieuwe dingen te ontdekken. Om op een ander continent een bestaan op te bouwen. Soms moeten mensen weg. Omdat ze op de vlucht zijn. Wanhopig op zoek naar een plaats om in rust en vrede te wonen.

Maar of mensen nou gedwongen weggaan, of uit vrije wil, heel, heel vaak blijft het verlangen naar het land van herkomst. Het land waar je hoort, de plaats waar je bent opgegroeid. De band met de plaats waar je bent geboren, die blijft.

Abram, de man met de drive in zijn ziel

De Heer zei tegen Abram, trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten en ga naar het land dat ik je wijzen zal. Abram moet weggaan, zegt God. En je denkt, maar waarom zou hij dat doen? Abram woont met zijn familie in de streek waar hij is geboren. Hij heeft alles om van te leven, en meer dan dat, hij is niet arm, hij hoeft niet op de vlucht, waarom zou hij het doen?

Haran, de plaats waar Abram woont, is het hart van een hoogontwikkelde cultuur. Het is de bakermat van onze beschaving: het schrift is er uitgevonden, en grote, machtige steden zijn er gebouwd. Een cultuur ook met een heel eigen visie op het leven. In Haran loopt het leven langs de lijnen van de natuur en de vruchtbaarheid. De mensen bewegen zich in het ritme van de seizoenen. De cyclus van opgaan, bloeien en verzinken bepaalt hun bestaan. Alles wat komt, is al geweest, alles wat geweest is, komt terug. Het leven is een eindeloze cyclus van gebeurtenissen die zich herhalen. Alles ligt vast, het leven zit vol vanzelfsprekendheden, het gaat zoals het gaat en mensen hebben daar geen invloed op. Dat is Haran.

Haran, dat is hetzelfde als, veilig en vertrouwd. Mensen hechten aan, veilig en vertrouwd. Te weten waar je aan toe bent, dat is prettig. Dat geeft zekerheid. Alles is bekend, iedereen is bekend, en dus waarom zou Abram weggaan?

Waarom gaat Abram?

Waarom zou je wegtrekken uit zekerheden en vanzelfsprekendheden?

Misschien wel omdat de gedachte dat het leven een kringloop is, je onrustig maakt. Omdat de gedachte dat alles al een keer gebeurd is, en dat er nooit iets nieuws kan gebeuren, omdat die gedachte je benauwt.

Immers, het betekent, dat de situatie waarin je zit, niet veranderen kan. Het leven dat je leidt, is wat het is. De wereld waarin je leeft, is zoals zij is. De verhoudingen tussen mensen zijn zoals ze zijn.

En als alles om je heen goed is, dan kun je daarmee tevreden zijn. Als het goed met je gaat, dan kun je zo leven. Maar wat als dat niet zo is? Wat als je een leven leidt waarmee je niet blij bent? Wat als tegenslag en verdriet je overkomen? Wat als jij lijdt onder wat mensen je aandoen? Kun je het leven enkel ondergaan? Het nemen zoals het komt?

Wat vindt Abram ervan? In Abrams ziel is een verlangen gerezen. Het is een verlangen om uit te vinden of het ook nog anders kan in het leven. In Abram leeft het verlangen om een ander mens te worden. Niet meer degene die meebeweegt met de seizoenen, met de eindeloze cirkelgang van de dingen. Maar degene die het initiatief heeft. Een mens wil hij zijn die zelf zoekt naar een weg in het leven.

De God van Abram

En in zijn ziel hoort hij een stem. Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat ik je zal wijzen. Abram is niet alleen een ander leven op het spoor, hij is ook een andere God op het spoor.

Abram is groot geworden met de goden van de vruchtbaarheid en van de natuur. Maar hij kan het niet meer vinden bij die goden. Er moet toch meer zijn dan de vruchtbaarheid van de natuur, en de wisseling van de seizoenen? Er moet toch iets zijn voor het begin van alle dingen, en achter het einde van het bestaan?

Abram kan het niet meer vinden bij de goden van de eindeloze cirkelgang van de natuur. Leven moet toch meer zijn dan, de gang gaan die de generaties voor jou ook al gingen?

Dat denkt Abram, en in zijn ziel groeit een visioen. Hij heeft een vergezicht van een groot volk, zijn nakomelingen. Een volk dat gezegend is, en zegen zal brengen.

Abram heeft een vergezicht van een groot en wijd land, waar zijn nakomelingen wonen. Het is een land waarin mensen hun eigen plek zoeken. Een land waar mensen hun eigen bestaan opbouwen. Een land waar mensen kunnen worden wie ze zijn. Dat ziet Abram voor zich.

En Abram ging op weg, zoals de Heer het hem had opgedragen. Hij neemt zijn vrouw mee, en zijn neef Lot, en z'n bezit, zijn vee en alles wat hij heeft. Ze stappen uit de eindeloze cirkelgang die het leven is in Haran, in het leven dat een weg is, met een begin, en een einde, een doel. En met een God die met mensen meetrekt op die weg.

Wat levert het je op?

Daar gaan ze, op weg, naar, ja, waarheen eigenlijk? Waar zal Abram terechtkomen? Eigenlijk weet hij dat niet. Hij heeft een vergezicht voor ogen, en in zijn ziel het

geloof dat er een God is die met je meegaat, maar wordt het ook wat? Komt hij ooit ergens aan? Is de verte te belopen, is de horizon te halen? Het is een dringende vraag voor mensen onderweg: is het de moeite om met een vergezicht voor ogen, op weg te gaan?

Als je ervoor kiest om het leven te zien als, een weg om te gaan, wat brengt dat je dan? Het maakt je hoe dan ook tot een ander mens.

Het maakt je tot iemand die het eigen leven ter hand kan nemen, iemand die op zoek gaat naar wat leven eigenlijk is. Wie zijn we eigenlijk, wie zijn wij zelf, wie zijn die anderen, en wat betekent dat eigenlijk, dat wij onze weg gaan op een aarde waarvan we geloven dat die geschapen is? Wat betekent het, te leven onder Gods hemel?

Het maakt je ook tot iemand die naar mogelijkheden zoekt in het leven. Het geeft ruimte aan alle dromen en idealen die je hebt, dingen waar je naar verlangt, dingen die je zo graag wilt. Op het moment dat je uit de kringloop van de vanzelfsprekendheden stapt, word je een mens met dromen en vergezichten, een mens met een doel voor ogen, een mens onderweg van vroeger naar nu naar later.

En kom je dan ooit ergens aan? Abram komt aan in Kanaan. Het is een onvruchtbare streek, kaal en droog. Bovendien, er wonen al mensen. In die tijd, staat er, woonden de Kanaänieten in het land. Het lijkt niet op het vergezicht waarmee hij op weg is gegaan. Het is er nog lang niet, dat grote wijde vruchtbare land waar hij met zijn nageslacht kan wonen.

Een mens onderweg komt maar zelden ergens aan. Soms even, momenten met een bijzondere glans, momenten van verrukking, van geluk, momenten waarop je zeker weet dat je gevonden hebt wat je zoekt. Soms kom je ergens aan.

Maar als je één keer hebt ontdekt, dat leven een kwestie is van, onderweg zijn, dan kun je niet blijven staan. Altijd dienen zich nieuwe verten aan, nieuwe perspectieven, een nieuwe horizon. Steeds opnieuw nieuwe mensen om te leren kennen, nieuwe situaties, goede dingen, maar ook moeilijke dingen. En je kunt er niet bijblijven staan, want je moet verder.

Besluit

Abram moet ook verder. Niet voor niets staat er in dat korte stukje Genesis, hoe Abram steeds verder trekt, steeds verder, steeds verder. De onrust die in Haran in zijn ziel is geboren, wil niet meer wijken. Maar nergens staat dat hij spijt heeft, of dat hij weer terug wil. Het is goed zo, te leven als mens onderweg, op zoek naar jezelf, op zoek naar een goed leven, met die onrustige vraag in je hart, of alles ook nog anders kan, beter, mooier.

Het is leven in een soort rusteloosheid, omdat alles verandert, en niets vaststaat. Maar het is ook, leven met de intuïtie dat leven leven is voor Gods aangezicht. Dat de schepping betrouwbaar is en je hoe dan ook wel dragen zal.

Bij de opening van Nijkleaster - 28 oktober 2012 - hield ds. Hinne Wagenaar een preek met als titel Effata: Ga open! De preek gaat over Marcus 7: 31-37, over de genezing van een dove en 'gebrekkige' man.

Bêste minsken, beste mensen,

Het vervult ons met grote vreugde dat we dit moment meemaken: de opening van Nijkleaster. Een eerste begin, een eerste kleine stap weliswaar, maar desalniettemin een doorbraak. Een doorbraak in een tijd van crisis en somberheid in het denken over kerk en maatschappij. Een opening naar het zoeken van een klooster als een dijk die bescherming biedt tegen de bedreigingen van vandaag de dag. Een opening in het protestantse denken over kerk-zijn, niet alleen gericht op de locale, territoriale gemeente. Een opening naar kerk en klooster-zijn in de eigen context, *yn ús gefal de Fryske kontekst*. Met andere woorden: deze pioniersplek is werkelijk een plek om te pionieren. Een proeftuin op diverse onderdelen!

Als we het over een doorbraak hebben en een nieuwe opening, dan is het goed om nog eens nauwkeurig te kijken naar het Bijbelgedeelte dat we vandaag hebben gelezen.

Jezus heeft, na menig conflict, Israel voor een tijdje verlaten. Hij komt terecht in Tyrus en Sidon waar hij in aanraking komt met een niet Joodse, een Syro-Fenicische vrouw. Zij opent Jezus de ogen voor het leven en de noden van mensen buiten zijn eigen religieuze groep. En direct na dat verhaal is Jezus in het over-Jordaanse gebied Dekapolis, opnieuw in niet-Joods gebied. Hij gaat ons voor over de grenzen heen, voorbij de eigen godsdienst of religieuze stroming.

Ze brengen daar iemand bij hem die doof is en stom. Doofstom maar, zoals we goed weten, beslist niet dom. Deze mens was, zeker in die tijd, buitengesloten. Want niet kunnen horen en spreken is buitengesloten zijn van communicatie, één van de wezenlijke kenmerken van mens-zijn. En de man krijgt geen naam in het verhaal. Omdat hij buitengesloten is van communicatie? Hij hoort niet en wordt niet gehoord: en heeft dus geen naam. Of heeft hij geen naam omdat het verhaal in wezen over ons, de hoorders gaat? Dat wij die mens zijn...?

Want laten we eerlijk zijn, op welk nivo kunnen we zelf horen, en op welk nivo spreken? Hoe vaak zijn we doof en spreken we gebrekkig? Natuurlijk ... wij kunnen horen en verstaan, wij kunnen communiceren. En hoe goed of slecht kan ik niet voor u bepalen, we verkeren ieder in de eigen fase van ons bestaan. We hebben ons eigen levensverhaal met daarin onze kwaliteiten en groei, ons tekort en verlangen. Want ook al hebben de meesten van ons geen gehoorstoornis of spraakstoornis,

toch kunnen we verlangen naar een ander nivo van horen, een andere nivo van spreken. In ons gewone dagelijkse bestaan gaat het spreken en horen maar door en door en door. Hoeveel woorden vloeien ons niet uit de mond? En hoeveel impulsen komen er op een dag niet binnen via ons gehoor? Hoeveel lawaai, gebral, reclame, hardheid? En hoeveel daarvan doet er echt toe? Hoeveel onzin spreken we niet. Hoe plat, scherp of onbenullig en wreed?

Beste mensen, te vaak ontmoeten we mensen en praten over van alles en nog wat, zonder echt te communiceren. En hoe lastig is het om te goed te communiceren met je partner, je kinderen. Hoe vaak moeten we de verhalen van ouders niet aanhoren die gaan over iedereen behalve onszelf? Kunnen we luisteren en de woorden verstaan? Kunnen we wijze woorden spreken? Of voelen we ons soms ook doof (hoe graag we ook willen luisteren) en stom (hoezeer we de juiste woorden zouden spreken)? Zo vaak voel ik me zelf ook doof bij het luisteren en gebrekkig in het spreken.

Het is een diep religieus verlangen om werkelijk te leren verstaan, ook achter de woorden. En om werkelijk te spreken met wijsheid en gezag. Om dieper te verstaan, en milder te spreken. Dat diepe verlangen kan vooral ook bestaan en ontstaan wanneer we ons gesloten voelen, opgesloten, afgesloten, ingesloten, uitgesloten. Op die momenten kan er ruimte ontstaan voor het gebed om aangeraakt te worden. God zij dank zijn er dan mensen die aan dat gebed gestalte geven, voorbede voor ons doen. Deze doofstomme uit het Bijbelverhaal wordt bij Jezus gebracht en men smeekte hem om deze man de hand op te leggen, om aangeraakt te worden. Dat is wat! Wanneer je zelf zo geïsoleerd bent geraakt, dat je dat zelf niet meer kunt. Dat er mensen zijn die voor je smeken om aangeraakt te worden! Aangeraakt te worden door Jezus!

En Jezus raakt hem inderdaad aan. Aan oren en tong, letterlijk! Met spuug en al! Maar er gaat iets aan vooraf, zonder dat we het misschien opmerken. Denk erom, het gaat hier in staccato en in compacte vorm van 7 verzen over het leven van een mens. Ieder woord heeft betekenis. Er staat: Jezus nam hem apart, weg van de menigte. Dus dubbelop! (*Jezus nam hem fansiden, út 'e mannichte wei*). Het heil van Godswege overkomt ons niet zomaar. Daar moet je soms voor losgemaakt worden uit je context. Moet je apart genomen worden, los van de menigte waarbinnen je geen kant meer op kunt. Los uit het web waarin je vast zit, vastgelopen en opgesloten, en niet meer goed kunt horen en spreken. Niet meer kunt functioneren. Los van die context waar je misschien wel letterlijk of figuurlijk ziek van bent (geworden). Jezus nam hem apart, weg van de menigte. Dan hoef je je oude masker niet meer op te houden, dan mag je je oude zelf loslaten en open staan voor genezing en vernieuwing, verandering en doorbraak. Want in de dagelijkse omgeving van je bestaan lukt dat vaak niet. Daar moet je de tijd en de plaats voor zoeken en

nemen. Soms moet dat voor je gedaan worden, en moet je als het ware gedragen worden. Soms moeten we gesleurd worden, omdat we zoveel weerstand koesteren tegen die verandering.

Jezus sloeg zijn blik op naar de hemel, zuchtte diep en sprak: Effata, ga open! Een gebed en een gebod ineens! En de doorbraak gebeurde, een opening tot een nieuw leven. Het herformateren en opnieuw opstarten van de harde schijf. Het heil maakt deze mens heel!

Beste mensen, bij de opening van Nijkleaster bidden we om zo'n opening. Effata! Waarbij Jezus ons de handen oplegt, en we aangeraakt worden door God. Dat onze oren geopend worden, en onze tong los komt om werkelijk te horen en te spreken. Om niet horende doof te zijn, ziende blind, en sprekende dwaas te zijn! We willen als Nijkleaster een plek bieden waar mensen de ruimte krijgen om even apart te staan of te gaan. Een ruimte bieden los van de menigte. Nijkleaster wil ruimte bieden om je terug te trekken en te vragen om aangeraakt te worden door God (als je dat aandurft...). In Nijkleaster hopen we die ruimte te faciliteren. Om echt mens te zijn; om een mens te worden die echt kan horen, en woorden met wijsheid kan spreken. Voorbij de doofheid, de stomheid. Voorbij de berusting van het alledaagse.

Kijk, om Nijkleaster gestalte te geven moet er veel gebeuren. Er moet veel werk verzet worden. We hebben vrijwilligers nodig, we hebben uw voorbeden en bemoediging nodig, we hebben uw geld nodig (voor onze grote droom moet er echt meer dan een miljoen komen). Maar dat werk en het geld: het is allemaal bijzaak. Ja, u hoort het goed. Ook al is het belangrijk, het blijft bijzaak. Waar het werkelijk om gaat is een groep en beweging van mensen die dit diepe verlangen van de doofstomme kennen. Die weet hebben van hun eigen tekort, en verlangen om aangeraakt te worden en geopend te worden. En die vervolgens een heilzame ruimte willen bieden aan anderen in liturgie en werk, in plezier en ontspanning, in stilte en ontmoeting. Zoals uitgedrukt in de drieslag op onze website: *'stilte, besinning, ferbining'*.

Dat is onze wens voor Nijkleaster. Niet alleen maar een opening als vandaag met een nieuw begin. Ook dat is geweldig. Maar het gaat om een opening op een ander nivo. Een doorbraak, een nieuwe opening. Een opening als gebed en gebod zoals alleen Jezus deze woorden kan spreken. Effata: Ga open!

Amen.

Oude bomen moet je niet meer verplanten... maar wij gaan toch samen nog een heel nieuw avontuur beginnen, zo kort voor jouw tachtigste verjaardag. Doen we daar verstandig aan? We denken allebei van wel, en we zien er naar uit (afgezien van de rijstebrijberg die we door moeten rondom de verhuizing). De overgang naar Tjamsweer zien we met vreugde en verlangen, maar natuurlijk ook met de nodige onzekerheid, tegemoet.

Het is goed dat we weggaan uit Baflo. We zijn er echt aan toe, na een 'uphill struggle' die twaalf jaar duurde, en die tot ons beider verdriet en frustratie weinig tot geen resultaat lijkt te hebben gehad. De gemeente is weer terug bij af, met alle pijn en spanning die dat met zich meebrengt voor heel veel mensen. Het is vreemd om weg te gaan in zo'n cruciale fase, maar tegelijkertijd weten we: het is goed zo. We ervaren het als een zegen dat ons deze nieuwe kans gegeven wordt, en we gaan deze nieuwe uitdaging graag aan. Want een uitdaging is het voor ons allebei.

Voor het eerst gaan we langer dan een half jaar samenwonen zonder 'ontsnappingsmogelijkheid' dichtbij. Hoe zal dat ons vergaan? Ervaringen uit het verleden hebben geleerd dat we dat heel goed kunnen, samen zijn. Sterker nog: we vinden het allebei meestal heel plezierig.

Voor jou betekent de verhuizing dat je je dierbare Rasquert, jouw zo heel eigen plek, niet meer kunt bewándelen. Je eigen sfeer, je muziek, je studeerkamer, je lekkere dutjesbank, het idyllische plekje tussen de beukenhagen... Het was negentien jaar jouw werkelijke thuis, zolang je wist dat er ook nog een andere plek, een ander mens was, om naar terug te keren elke dag. Je zult zeker heimwee hebben de eerste tijd, maar gelukkig gaan we niet zo heel ver weg. Binnen een half uurtje brengt de auto je weer in Ras, en dat zal ook zeker met grote regelmaat gebeuren.

Een andere uitdaging is dat ik fulltime ga werken. Voor het eerst... Kan ik dat wel aan? Natuurlijk heb ik altijd meer uren gewerkt dan mijn aanstelling vroeg, maar dan was het altijd met de gedachte dat dat niet echt hóefde. Hoe zal ik nu mijn dagen gaan vullen, wat komt er allemaal op mijn weg, wat zijn de specifieke vragen die deze gemeente aan mij stelt? Zal mijn gezondheid toelaten dat ik weer voluit en met enthousiasme de wereld tegemoet kan treden?

Het afgelopen jaar was voor ons allebei een tropenjaar. Te beginnen met de grote teleurstelling van Nijland, nu een jaar geleden. Wat heeft dat jou gefrustreerd en pijn gedaan, dat de in jouw ogen onzorgvuldige procedure in ons nadeel uitpakte, alleen omdat ik blijkbaar de 'gunfactor' niet had. Voor ons beiden klopte die beslissing volstrekt niet met ons gevoel en onze ervaring dat dit contact door een hogere Wijsheid op onze weg kwam.

Heel kort daarna de eerste ervaringen met Tjamsweer. Opnieuw die ongrijpbare gunfactor, die deze keer wél in mijn voordeel uitpakte.

Nu, terugkijkend, ervaren we daarin toch een Leiding, die het beter weet dan wij... In november, tijdens onze vakantie, het telefoontje: we willen met jullie verder! Een maand later de fijne gemeente-avond en daarna het beroep, dat we aannamen de dag voor Kerst.

Te beginnen de week na Pasen.

En toen die morgen begin februari. Even naar het ziekenhuis voor een catheterisatie, de zoveelste rondgang in de medische molen sinds half november. We ervoeren het allebei als onwezenlijk, die mooie morgen met de strakblauwe lucht boven ons, en dachten hooguit aan een dotterbehandeling. Volgende week weer zo goed als nieuw.... Maar de uitslag van het onderzoek deed onze wereld even stilstaan. We raakten geloof ik allebei een beetje in shock, en ik zeker ook in paniek, voor wat ons te wachten stond. Twee verstoppingen in de aders, een zware bypass-operatie nodig.

Gek hoe je daar toch weer rust in vindt. Jij hebt er vanaf het begin vertrouwen in gehad dat het goed zou komen, en ik eigenlijk ook wel. Een tijd van verstillings volgde, die voor mijn gevoel nog steeds een beetje voortduurt, ondanks alle hectiek die ons leven op dit moment kenmerkt. Ik ben nog steeds niet weer helemaal geland, maar hoop dat binnenkort in Tjamsweer samen met jou toch weer te kunnen doen.

Nu ik zo'n beetje hersteld ben, is er ook meer aandacht voor jÓuw gezondheid. Tijdens alle rompslomp die de verhuizing met zich meebrengt, merk je toch duidelijk dat je niet meer echt piep bent. Zware dingen tillen of sjouwen, het gaat niet meer, en steeds vaker zeg je met een martelaarsgezicht: "er komt een tijd dat ik dit niet allemaal meer kan.... " Veel dingen hóeven binnenkort gelukkig ook niet meer: het bedenken van kleurschema's, de jacht naar gordijnstof, trage rondgangen door Ikea, lijsten voor de kringloop en de afvalverwerking, gesjouw met kasten en kastjes, om nog maar te zwijgen van de hele administratie die zo'n verhuizing met zich meebrengt. En is het nou dominee Syperda of dominee Sijperda?

Als je dit leest zijn we hopelijk min of meer geland in Tjamsweer. Staan de meeste meubels op z'n plaats en hangen de landkaart-gordijnen in jouw studeerkamer. Boeken in de juiste kasten en alleen nog maar goede pannen in de keuken. Nou ja.... er moet wat te wensen overblijven.....

Lieve lieve Bert, dank je wel voor alle steun en wijsheid en liefde die je mij het afgelopen jaar hebt gegeven. Ondanks alles was het in mijn ogen toch een goede tijd, hoewel voor jou wel erg zwaar.

Ik hoop dat we de komende jaren energiek, rustig en in vreugde en goede gezondheid samen kunnen genieten van ons nieuwe plekje onder de zon, en dat jij je bijzonder thuis gaat voelen in Tjams en Appingedam, maar vooral ook in de pastorie, en dan met name in de mooiste kamer daarvan. Ik verheug me er op om samen met jou, oude boom, toch nog weer nieuwe wortels te schieten en vrucht te dragen.

Je Ineke

Tachtig: dat is een hele leeftijd (*Zo wij zeer sterk zijn... Ps. 90, 10 SV*).

Van die 80 jaar verliep het grootste gedeelte buiten mijn blikveld. In 1993 maakte ik kennis met jou. Ik kan me bijna niet voorstellen dat jij toen al 58 was. Een leeftijd waar ik nu nog steeds 16 jaren van verwijderd ben. Hoewel ik je dus nu zo'n 22 jaar ken, waren de 90-er jaren van de vorige eeuw de jaren waarin we elkaar het meest intensief ontmoetten. Later ben ik incidenteel nog wel eens op het befaamde Aardbeienberaad geweest. Helaas schitterde ik vaker door afwezigheid. Nu je dan 80 wordt, wilde ik graag iets aan het papier toevertrouwen. Ik wilde er ook graag een persoonlijk verhaal van maken. Ik heb de afgelopen tijd dan ook nagedacht over wat jij specifiek voor mij betekend hebt als het gaat om de theologiebeoefening en het predikantschap.

Ik maakte kennis met jou en het vak Oecumenica tijdens een wat gekunstelde module waaronder men verschillende vakken had ondergebracht en die men de benaming 'Integratiemodule' had meegegeven. Ik ontmoette een bevlogen docent. Een bewogen docent ook: figuurlijk en... letterlijk: iemand die met zijn handen sprak. Misschien herkende ik daarin wel iets van mijzelf in jou. De inhoud van het vakgebied raakte mij ook. Omdat het ging over vragen van kerk en geloof van nu. Hier ging het in mijn ogen om het wezen van het christendom in het licht van de ontwikkelingen in de wereld(samenleving). Het zoeken naar antwoorden op uitdagingen op het gebied van zending, de omgang met eenheid en verscheidenheid, mondiale ethische vraagstukken.

Ik koos 'Oecumenica' als hoofdvak. Natuurlijk omdat de inhoud van het vak mij aansprak, maar ik kan niet ontkennen dat jouw enthousiasme daarbij geholpen heeft. Het was wel eens lastig om naar buitenstaanders toe het vakgebied te verduidelijken. Bij 'Kerkgeschiedenis' en 'Nieuwe Testament' kan men zich direct iets voorstellen. Dat was bij 'Oecumenica' wel eens wat lastiger. Ik merkte in gesprekken met jou dat het voor jou ook wel eens lastig was om het belang van het vak binnen het curriculum afdoende te verdedigen. Zelf zag ik het wezenlijke en interessante van het vak juist ook in het multidisciplinaire karakter ervan. Een vak waar dogmatiek, ethiek, kerkgeschiedenis, missiologie en Bijbelse theologie op elkaar betrokken werden. De interactie tussen die verschillende benaderingen vond ik juist boeiend. Het was de tijd waarin ook het boek 'Oecumenica als leerproces' uitkwam. Je was zichtbaar blij met dit boek als vrucht ook van de inspanningen van jou en je collega's Anton Houtepen en Theo Witvliet, gedurende zoveel jaren.

Onderdeel van het Doctoraal-programma vormde de reis naar de Wereldraad van Kerken in Genève. De reis stond in het teken van het WCC-rapport 'Costly Unity', een gezamenlijk rapport van vertegenwoordigers van het JPIC-proces en van de commissie 'Faith and Order' waar jij zelf bij betrokken was. Hoe verhoudt de actie voor gerechtigheid en meer in het algemeen morele vraagstukken zich tot de zoektocht naar eenheid in geloofsinhoud en kerk?

In de slipstream van de reis wist je mij enthousiast te maken om aan deze vraagstelling ook mijn doctoraalscriptie te wijden. Die ging inderdaad over 'ethiek en ecclesiologie': wat betekent het om 'kerk' te zijn in relatie tot de (morele) problemen en vraagstukken die op de wereld afkomen.

Wat ik me van die tijd herinner is dat jij mij altijd weer met vragen wist te prikkelen. Me uitdaagde om net een stapje verder te gaan, toch nog even dit boek of dat artikel te lezen. Daarnaast was je iemand die me steeds ook weer bepaalde bij de grote lijnen. Zeker op de momenten dat ik een beetje in de details of misschien ook wel in eigen onzekerheid bleef steken. Voorjaar 1997 was de scriptie af.

In die jaren was ik natuurlijk ook lid van het Vakberaad Oecumenica. Stiekem waren wij 'Vakberaders' wel een beetje trots op ons beraad, want lang niet alle hoofdvakken kenden een dergelijk iets. Het doet mij leed dat ik me inhoudelijk niet zoveel meer herinner van de avonden. Wel dat het er altijd erg gezellig was. Ook herinner ik me dat we met elkaar deelden waar we op dat moment binnen het vakgebied mee bezig waren. Ik vond dat erg interessant om van elkaar te horen. Ik vond het ook heel fijn dat jij Bert, ook middels het Vakberaad, er voor koos heel open en met interesse met je studenten te communiceren. En ja... hoogtepunt was natuurlijk altijd het jaarlijkse 'Aardbeienberaad'. Het moet nu maar gezegd worden: voor die tijd had ik eigenlijk nog nooit aardbeien gegeten, laat staan op een taart. Koop ik nu taart voor een verjaardag of voor een andere gelegenheid dan is de kans groot dat daar een aardbeientaart bij zit. Ja, zelfs buiten het aardbeienzeizoen.

Tijdens de Kerkelijke Opleiding kwam ik je weer tegen. Nu als Kerkelijk Hoogleraar Missiologie. Ook die colleges vond ik erg interessant. Wat betekent het om 'zending' te 'bedrijven' in de huidige cultuur. Wat is 'zending'? Ik herinner me gesprekken over de verlegenheid met het begrip. Over de invullingen die er men hedentendage aan gaf. Invullingen waarmee zending soms meer leek op activisme (inzet voor gerechtigheid, vrede), zeg maar: diaconaat dan op de communicatie van (eigen) geloof en overtuiging. Volgens mij vond jij het belangrijk dat die twee juist op elkaar betrokken bleven.

Voor mijn kerkelijke scriptie kwam ik ook bij jou terecht. Ik wilde graag onderzoek doen naar de betekenis van de opkomst van de evangelicale stroming binnen de (toen nog) SoW-kerken. Aansluitend op de vorige alinea was dit natuurlijk een stroming die erg inzette op juist de communicatie van (levend, persoonlijk) geloof. Wereldwijd hadden de 'evangelicals' altijd een eigen koers gevaren en maakten ze dan ook geen deel uit van de WCC. Het viel mij op dat jij, als in mijn ogen toch open-top 'ecumenical', wel gefascineerd was door (de opkomst van) de evangelicals en zeker ook van hun manifestatie binnen de Protestantse Kerk in Nederland in wording. Met veel plezier heb ik aan deze scriptie gewerkt. Later bleek de evangelicale stroming ook meer een meer grond aan de voeten krijgen binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Op een Aardbeienberaad in, ik vermoed, 2007, hebben we het onderwerp 'De evangelische beweging' nog een keer op de agenda gezet.

Vanaf 1999 ben ik predikant. Nog steeds hebben onderwerpen die jij destijds tijdens de studie agendeerde mij belangstelling. Een interessante ontwikkeling was natuurlijk de ontwikkeling van 'Missionair Werk en Kerkgroei' binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Als predikanten werden we en worden we intensief daarbij betrokken. Wel blijven de initiatieven (ik denk bijvoorbeeld dan een map met 30 kansrijke modellen voor de missionaire gemeenten) dan voor mijn gevoel wat aan de oppervlakte steken. Vragen als 'wat beoogt men hiermee?' 'wat is het achterliggende zendingsbegrip/idee?' komen dan bij mij boven. Af en toe waren er wel eens momenten dat ik dacht: 'Wat zou Bert hier nu van vinden?'

Als predikant vind ik het nog steeds interessant om na te denken over de vraag hoe de kerk zich verhouden moet ten opzichte van grote mondiale vraagstukken, problemen. En ook hoe wij als kerk zelf morele gemeenschap zijn. Het is de spanning die ook in mijn scriptie zat: *Is de kerk een sociale ethiek of Doet de kerk aan sociale ethiek?* Het één hoeft het ander niet uit te sluiten. Kerk-zijn is in ieder geval nooit waarde vrij. Wie 'kerk' zegt, zegt ook: ethiek. Wie behoort tot de gemeenschap van Christus gaat op een bepaalde manier (liefdevol, geduldig, betrokken etc...) met zijn medegeloofsgenoten om en oefent zich niet alleen in geloof, maar ook in levenswandel. Wie behoort tot de gemeenschap van Christus heeft ook oog en actieve aandacht en inzet voor de grote vragen van de (wereld)samenleving (vraagstukken als: klimaat, oorlog en vrede, ongelijkheid).

Ook met betrekking tot de lokale oecumene klopt mijn hart nog steeds. Als Protestantse Kerk in Wolvega (waar ik nu 2 en een half jaar aan verbonden ben) werken we samen met de Rooms-Katholieke Parochie, de Doopsgezinde Gemeente, een Vrije Gereformeerde Kerk (niet te verwarren met 'vrijgemaakt') en een Evangelische Gemeente. De laatste jaren is de samenwerking erg goed te noemen. Dit jaar zijn we bijvoorbeeld een gezamenlijk project gestart met de Rooms-Katholieke Parochie en de Evangelische Gemeente: het project 'Samen eten'. Dit houdt dat we eens per maand tegen een laag tarief een maaltijd organiseren voor iedereen die wil. Dit project loopt erg goed en wordt binnenkort zelfs uitgebreid. Interessant waren ook de gesprekken vooraf: is dit project louter diaconaal (vooral in steek Rooms-Katholieke Kerk) of toch vooral ook missionair (insteek Evangelische Gemeente). Boeiend om te zien dat wij als Protestantse Kerk dan toch vooral uitkomen bij een middenpositie. Zo wordt er gezamenlijk gegeten, maar is er ook altijd een moment waarop we iets mee willen geven van de 'volheid van het evangelie'. Verder vinden er in het overleg dat we hebben ook mooie en verbindende gesprekken plaats over geloofsthema's als: bidden, doop, avondmaal...

Bert, ik wens je een grandioze 80-jarige verjaardag toe, samen met Ineke en al je andere dierbaren. Ik wens je tevens nog goede jaren toe, in hopelijk goede gezondheid! Dank voor alle goede dingen die ik van je mocht ontvangen.

Tot slot: een zegenwens!

*Dat de weg zich voor je opent.
Dat de wind je steunt in de rug.
Dat de zon je gezicht verwarmt,
de regen je veld vruchtbaar maakt
en totdat we elkaar weer zien:
dat God je in de palm van zijn hand bewaart.*

(May the road rise to meet you, vertaling Roel Bosch)

Ken jij Edward Said? Vast wel. Als hij nog had geleefd, zou hij vandaag ook 80 jaar zijn geworden. Hij is dus op dezelfde dag geboren als jij, maar hij stierf al in 2003.

Ik noem hem, omdat hij een Palestijns-Amerikaans literatuurwetenschapper was, en verdediger van de Palestijnse zaak. Die laatste missie heeft zijn leven niet makkelijk gemaakt. Hij had veel kritiek op de Westerse perceptie van het Oosten, en met name van de Arabische wereld. Hij schreef daar een boek over, *Orientalism*, dat ik niet gelezen heb, maar waarvan ik begrijp dat het heel controversieel moet zijn en vaak ook slecht begrepen is – waar hij dan weer boos over was, zaken recht probeerde te zetten, enz... Het type van de oprechte tobber, lijkt mij zo.

Hoe dan ook, hij was daarmee wel met de wereld bezig. En daarom voer ik hem hier op. Omdat het toch mooi is dat twee mensen die zich – zij het vanuit verschillende perspectieven – allebei bezig hielden met een mondiale horizonbepaling en met verbindingen tussen groepen, op dezelfde dag geboren zijn.

Streven naar verbinding – of misschien is het nog beter te spreken van streven naar begrip – tussen Oost en West, is niet het zelfde als het zoeken naar eenheid, ook al is dat een eenheid in verscheidenheid, tussen Christenen over de hele wereld. Vandaar dat ik nu afscheid neem van Edward Said.

Toen ik je naam intikte op Google, zag ik een krantenkop met de titel: “Dromer van eenheid”. Het bleek niet over jou te gaan, maar over Ph.J. Hoedemaker, je overgrootvader. Hij werd in dat krantenartikel omschreven als een ‘dromer van eenheid’.

Misschien mogen we – met alle verschillen – de achterkleinzoon, die het vak Oecumenica op de kaart zette van de theologische faculteit in Groningen, ook wel zo noemen? Tegelijk doemt dan de vraag op of het wel zo'n compliment is om als een ‘dromer’ te worden neergezet? Er gaat immers vaak een soort kritiek mee gepaard, die er op neer komt dat dromen een vorm van luchtfietsen is. Aan de andere kant zie ik tegenwoordig regelmatig letterlijk luchtfietsers aan het zwerfwerk verschijnen! Zonder een droom aan het begin zouden ook luchtfietsen nooit tot stand zijn gekomen.

In de Bijbel worden ‘dromers’ nogal eens neergezet als ontvangers van goddelijke boodschappen. Ik denk aan de farao van Egypte, die nachtmerries had die te maken hadden met wat er stond te gebeuren. Het pleit voor hem, dat hij die nachtmerries hād, en ze trachtte te doorgronden. Zijn zoektocht naar de betekenis ervan leidde er toe, dat hij uiteindelijk vele mensenlevens van de hongerdood kon redden: Egyptenaren en buitenlanders, waaronder ook die economische vluchtelingen uit Palestina. Ik denk ook aan Jozef, de vader van Jezus (wat mij betreft houden we eens op om hem die rol te ontzeggen). Zijn dromen getuigden eveneens van een waakzame alertheid, waardoor het jonge gezin op tijd wist te vluchten en te ontkomen aan praktijken à la regimes van de huidige Taliban, Boko Haram, IS etc. En waarom zou een ‘Dromer van eenheid’ niet ook een ontvanger zijn van een goddelijke boodschap? Zie Jezus zelf: “één kudde, één herder...”

Intussen leven we in een wereld waar af en toe nog wel eens een oecumenisch succesje te boeken valt, maar waarin tegelijkertijd weer van alles scheurt en afbrokkelt en zich hergroepeert.

Hoewel paus Franciscus een verademing is, in bepaalde opzichten, heeft hij naar eigen zeggen nog nooit iets gezegd dat tegen de officiële doctrine van de Rooms-Katholieke Kerk ingaat en volgens mij vindt hij dat zelf wel een verdienste. Maar misschien doe ik hem nu onrecht, want hij zei het onlangs tegen journalisten, ter verdediging tegenover het verwijt dat hij communist zou zijn. Daarmee nam hij het dus op voor het Evangelie, dat steeds weer opkomt voor de armen. En als het hem lukt zijn kerk - en onze kerken - weer warm te maken voor barmhartigheid ten opzichte van hen die we ook nu weer de verworpenen der aarde mogen noemen, dan zal dat een grote stap zijn in de oecumene 'van de koude grond', zo gezegd.

Hij liet zich bovendien zien op Lampedusa! Daar was en is volgens mij verder nog geen kerkelijke bobo geweest. Hij kwam daar niet aan met verblijfsvergunningen of oplossingen. Maar hij was er! En hij durfde daar machteloosheid te zijn. En daardoor straalde hij tegelijkertijd een grote morele kracht uit: een kracht die de onreine geesten in deze wereld veroordeelt en die appelleert aan een heilige Geest, die mensen tot vissers van andere mensen maakt. Ik bedoel dan niet die 'Heilige Geest' van de dogmatiek, maar een geestesgesteldheid die geen rekening houdt met onze traditionele comfort zones als het lidmaatschap van een kerk, maar die koerst op menselijke talenten als barmhartigheid en solidariteit.

Ik kom dan bij mijn eigen 'droom van eenheid' van dit moment. Die zit niet meer alleen in het zoeken naar dogmatische eenheid, waar kerken dan weer decennia lang mee vooruit kunnen. Let wel: niet meer alléén. Want die droom moet ook blijven. Maar ik pleit ook voor een vorm van 'gelegenheidseenheid', bedoeld om die heilige Geest de ruimte te geven: daar waar er levens van afhangen.

Zoals vandaag al gebeurt in ons midden. Door al die groeperingen en individuen, die nu naar de plaatsen gaan waar mensen tegen hekken opbotsen en met traangas of erger worden aangevallen. En naar de stations gaan waar mensen in de kou en de regen moeten overnachten met hun kinderen. En naar de hallen gaan waar mensen nu even worden opgevangen – mensen die het hebben moeten van andere mensen. Mensen die veldbedden installeren, eten opscheppen, kleding distribueren. Het is een coalitie van mensen die vanuit hun machteloosheid aanwezig willen zijn om de menselijkheid te redden, in een Europa dat het gevaar loopt aan populisme ten onder te gaan.

Is er in het 'er zijn' van al die vrijwilligers nu, die vaak helemaal niet godsdienstig zijn maar wel hun geweten laten spreken, niet een nieuwe vorm van oecumenische beweging te ontdekken? Eentje, die tegelijkertijd de gevestigde oecumenische instituties kritisch bevraagt op hun houdbaarheid? En hen oproept meer de functie uit te oefenen van 'loodsbootjes'? Misschien hebben we een veel beweeglijker oecumenisch apparaat nodig in dit tijdsgewricht.

Ik denk aan de stap die Pax Christi heeft gezet toen ze het 'Christi' heeft geschrappt. Een stap die me eerst pijn deed, maar die ik nu onderschrijf, omdat het daarmee die 'gelegenheidseenheid' grote kansen durft toe te dichten.

Ik schrijf deze bijdrage terwijl Europa letterlijk overspoeld wordt door vluchtelingen, met name uit Syrië. We maken 'life' mee, hoe Europa kraakt en scheurt en zich terug trekt op realiteiten die er allang niet meer zijn. We maken mee hoe een nieuwe 'koude oorlog' een steeds hogere temperatuur bereikt, in meerdere werelddelen tegelijk. We maakten 'life' mee, hoe er in ons parlement door een xenofobe partij over Christelijke waarden werd gesproken, die er uit zouden bestaan dat het eigen volk toch heus weer eerst komt. En natuurlijk zit er ook veel korte-termijn-geknuffel bij de hausse van ontferming die nu door Nederland waart. Misschien is veel daarvan ook al weer overgewaaid op 1 november 2015.

Maar toch ervaar ik onder dit alles een seculier Allerheiligen. Een verbondenheid in die heilige Geest, die daarmee een eigentijdse inhoud geeft aan wat kerkelijk met dat feest van 1 november bedoeld is, namelijk: de verbondenheid van de gedoopte gelovigen met en in de 'Heilige' Geest.

Jij weet, Bert, hoe bijzonder ik het altijd heb gevonden dat jij, de man van de oecumenica, geboren bent op het feest van Allerheiligen. Dit jaar wil ik op die dag ook dat seculiere Allerheiligen vieren. Evenals jouw 80ste verjaardag, natuurlijk.

Dit boekje was er uiteraard niet gekomen als we ons niet door jou en je vak geïnspireerd hadden gevoeld en nog steeds voelen. Ook was het er niet gekomen als je ons niet was blijven volgen na de studie, meelevend met alles wat ons lukte en ook met wat ons mislukte. Als je tweede naam hing je op een bescheiden manier ergens boven onze professionele levens en bleef je je interesseren voor ons persoonlijke wel en wee. Ik wil je daar vandaag nog eens voor bedanken.

80 jaar is een lemniscaat en een nul. Eeuwiger kun je het toch niet krijgen! Toch wens ik je toe, dat er nog wat bij mag komen. In de verbondenheid met allen die je lief zijn en met een tot tevredenheid stemmende gezondheid. Op 1 november zijn de verse aardbeien waarschijnlijk op. Desnoods eet ik die dag dan maar een crackertje met aardbeienjam... Op jouw 80 jaar!

Hartelijk gefeliciteerd!

Een artikel dat ik schreef voor het kerkblad

De kerkdienst ging niet door. Er waren buiten de predikant en de ambtsdragers twee mensen komen opdagen. Te weinig om mee te kunnen vieren... De Bijbel bleef dicht. Wie de prognoses leest en de kerkelijke ontwikkelingen volgt, zou kunnen denken dat dit een toekomstscenario is. Steeds meer kerkgebouwen in Nederland zullen hoogstwaarschijnlijk hun deuren moeten sluiten in de komende decennia. Kanselbijbels raken dakloos. Met alle pijn die daar onvermijdelijk mee verbonden is.

Maar deze kleine anekdote speelt niet in de tegenwoordige of toekomstige tijd. Zij werd mij eens verteld door een gemeentelid in het Noorden van Groningen. Die had het verhaal weer van haar vader, die ouderling van dienst was op de betreffende morgen. Het moet ergens aan het begin van de vorige eeuw zijn geweest, in een dorp aan de waddendijk. Ik was verrast. Niet eerder had ik mij gerealiseerd dat de geschiedenis van onze kerken ook andere beelden kent dan die van volle diensten en plichtsgetrouw kerkbezoek. De gemeente van Christus is niet altijd vanzelfsprekend geweest. Naast bloeiperiodes kent zij net zo goed tijden en plaatsen, waar een kleine groep met de moed der wanhoop is blijven samenkomen. Soms tegen de klippen op.

Een Woord voor de wereld

Waar hebben gelovigen eeuwenlang de inspiratie vandaan gehaald om toch door te gaan, kun je je afvragen. Om te blijven vieren, om vernieuwingsbewegingen op gang te brengen, en vooral om te blijven geloven in de toekomst? Uit persoonlijke verhalen van mensen die in de kerkgeschiedenis een belangrijke rol hebben gespeeld, weten we dat de Bijbel daarin van onschatbare waarde is geweest. Meer dan eens heeft zij mensen het licht doen zien en nieuwe wegen geopend. Dat was niet alleen zo in de tijd van de grote kerkhervormingen, met Luther en Calvijn. Dat was bijvoorbeeld ook zo in het midden van de vorige eeuw. De Tweede Wereldoorlog had de kerken flink door elkaar geschud. Maar juist daardoor ging men zich afvragen waar het in de kerk om zou moeten gaan. Iemand die daar heldere gedachten over had, was de theoloog J.C. Hoekendijk. Hij las in de Bijbel een evangelie dat niet zozeer voor de kerk, maar voor de wereld bestemd was. Dat Woord moest niet alleen op de kansel worden verkondigd, maar had voor de hele samenleving iets te betekenen.

Een dienstbare kerk

Prachtig is het om meer dan een halve eeuw later zijn woorden in onze tijd te lezen. Leerzaam ook. Want volgens Hoekendijk (in 1950!) eigenen de kerken zich het Evangelie vaak teveel toe. En zitten zij het daardoor in de weg, omdat ze vooral

zichzelf in stand willen houden: “De oproep tot evangelisatie is vaak ongeveer hetzelfde als een oproep de ‘christenheid’ te herstellen... En de urgentie berust vaak alleen maar op een opgejaagd gevoel van onveiligheid, doordat het zekere bestaan van de kerk in gevaar komt.” Maar daar gaat het niet om. Het gaat erom dat de Bijbelse boodschap van vrede en recht, van een heilzaam samenleven van alle mensen, in de wereld terecht komt. De kerk mag daaraan dienstbaar zijn, dat is haar taak. De nadruk ligt echter niet op haar voortbestaan. Die ligt op Gods Koninkrijk zoals dat in de Bijbel naar ons toekomt. En ‘naar ons’, dat is: naar alle mensen, wereldwijd.

De Bijbel open

Zulke gedachten klinken voor mij zestig jaar na dato nog steeds actueel. Ze helpen me ook om bij de kern te blijven in alle kerkelijke ontwikkelingen van de 21^e eeuw. Want voordat je het weet, ben je meer met het behoud van de kerk bezig dan met het leven van de Bijbelse woorden. En krijg je het idee dat met het verdwijnen van de kerk ook God uit Nederland verdwijnt... Hoekendijk stelt daarin uitdagende vragen: zijn we er vooral op uit om onze eigen toekomst te garanderen, of durven we zonder garanties te spreken over Gods toekomst? Geloven we eigenlijk wel dat de aanwezigheid van de Eeuwige onze kerkelijke vormen overstijgt? Natuurlijk, er zullen plaatsen gecreëerd moeten worden waar de Bijbel opengaat. Juist om deze vragen te blijven stellen. Want we leren op geen andere manier over het Koninkrijk der hemelen. In de Bijbel komen God en de wereld samen. Als een bron van hoop getuigen de Bijbelschrijvers wie wij als mensen zouden kunnen zijn, en waartoe de schepping bedoeld is. Maar dat dat een kansel is, dat is geen uitgemaakte zaak.

Kerk in deze wereld

Een zondagse dienst waarin dit boek centraal staat, is en blijft een groot goed. Maar stel nou dat er over honderd jaar ergens een kerkgebouw is, waarvoor zich op zondagmorgen maar twee mensen verzamelen... laten we de Bijbel dan dicht? Of hebben we intussen gezocht naar andere manieren waarop de Bijbelse boodschap gehoord en gedaan kan worden? In huiskamerverband bijvoorbeeld, zoals eens de apostelen. Of op een ander tijdstip, in een andere context? Wij zitten middenin ingrijpende ontwikkelingen als kerkelijke gemeente. Die hebben onder andere het sluiten van kerkgebouwen met zich meegebracht. Toch is dat in het licht van de Bijbel niet het laatste woord. Zelfs als de kerk in onze maatschappij steeds minder bestaansrecht lijkt te krijgen, blijft het Evangelie spreken van een rechtstreekse lijn van God naar de wereld. Het is aan ons om daarin iedere keer weer opnieuw onze houding te bepalen. Om op een eigentijdse manier handen en voeten en stem te geven aan die boodschap. En vooral: ons erdoor te laten inspireren. Niet uit een behoefte aan verandering, maar uit een verlangen om dienstbaar te zijn aan het Koninkrijk. En daarin aan de wereld. Tenslotte doen we dat al zo’n tweeduizend jaar.

Als er iemand een constante factor van inspiratie is geweest om te studeren, te blijven studeren, opnieuw te studeren, met diepgang te studeren, op oudere leeftijd te studeren – en in dat alles een gelovige betrokkenheid op kerk en wereld te ontdekken, te ontwikkelen en te ontvouwen – dan ben jij dat wel, Bert.

Daarom voor jou een proeve van mijn studeren voor de Master Predikant, aan het begin van de stage (voorjaar en zomer 2015): een reflectieopdracht voor het vak Cross-Culturele Theologie; en een persoonlijke verwerking voor het vak Fundamentele Antropologie en Spiritualiteit over het thema dood.

Het is mijn wens dat de mijlpaal van je 80e verjaardag een bankje onderweg zal zijn: een plek om even stil te staan om daarna weer rustig verder te gaan, mét folle lok en seine!

God ziet mij! Kerk-zijn in de multiculturele samenleving

Een voorlopige theologische visie

“Ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op, ik was naakt, en jullie kleedden mij. Ik was ziek en jullie bezochten mij, ik zat gevangen en jullie kwamen naar mij toe.”¹

Tijdens de Exposure week in Rotterdam² troffen mij de woorden uit de mond van een recent overleden ex-eigenares van een bordeel, geciteerd door de wijkpastor: “God heeft mij gezien”. Deze woorden hebben een dubbele lading. De spreekster voelde ze als een oordeel met betrekking tot haar leefwijze, die “toch niet samen kon gaan met een leefwijze van iemand die in God gelooft.” Tegelijkertijd waren deze woorden een antwoord op de trouwe en liefdevolle aandacht van de wijkpastor die haar stevast bij het vertrek toevertrouwde: “God houdt van je”.

Wanneer ik zou moeten aangeven waar de kerk te vinden is in de multiculturele samenleving, dan vermoed ik die te vinden op die plekken, waar God mensen ziet en waar God door die mensen ons ziet.

In steeds meer kerken staat de gelovige relatie tussen God en mens, respectievelijk tussen mensen onderling voorop. “God in de ander zien” is een veel gebezigd theologisch motto. Echter gaat dat nog altijd sterk uit van het ik: Ik zie God in de ander. Het is gegrond in een wereldbeeld waarin de autonome mens centraal staat. Taylor zou dat kenschetsen als de authenticiteit van de mens, het unieke eigene van de mens dat zijn of haar identiteit en cultuur bepaalt.³ Niet onterecht maakt Baumann bezwaar tegen deze al te simplistische definitie van cultuur tegen de

¹ NBV, Matteüs 25: 35-36.

² Cursus in het kader van de Master Predikantschap aan de PThU, locatie Groningen. De cursus werd gegeven van 9 t/m 13 maart 2015 in Rotterdam vanuit Trainingscentrum Kor Schippers te Rotterdam. Tijdens de week maakten de studenten kennis met de eigen spiritualiteit van de stad en het werk van het Pastoraat Oude Wijken vanuit een dialoog met hun eigen biografie en socialisatie.

³ Charles Margrave Taylor e.a., *Multiculturalisme: de politiek van erkenning nader onderzocht* (Amsterdam/Meppel: Boom, 1955), 55

achtergrond van de multiculturele samenleving. Cultuur is iets wat je in je rugzak meedraagt, maar wat je ook zelf vormgeeft en wat meerdimensionaal is.⁴

Omdat kerk niet los van cultuur verkrijgbaar is, kan in het steeds wisselende netwerk van culturen en culturele dimensies de kerk zelf net zo wisselend van kleur zijn. Ook waar de multiculturele samenleving niet het fysieke decor en podium van de kerk is, blijft zij toch het perspectief van de kerk, omdat het door de moderne media voortdurend om ons heen is. De overvloedige informatie die tot ons komt, dringt door in mensen en maakt dat mensen toch verweven raken met de multiculturele samenleving. Breuklijnen en knooppunten in die samenleving lopen steeds meer dwars door culturen heen.

Langs het lijden van Jezus ziet God de lijdende mensen in de wereld, dichtbij en veraf. Daarin toont God zich niet als de almachtige Vader-God die van buitenaf ingrijpt,⁵ maar kijkt hij. Door de lijdende mens heen ziet God ons en het maakt niet uit of dat lijden groot of klein is.

In de grote steden is dat lijden goed zichtbaar in de achterstandswijken, zo leert de ervaring van de eerder genoemde Exposure week. In middelgrote steden en op het platteland zal dat lijden soms meer verborgen zijn. Maar ook daar is het van belang dat de kerk begint met een analyse van de praktijk, zoals de bevrijdingstheologie ons in de tweede helft van de 20^e eeuw heeft geleerd. Alleen vanuit de praktijk en een ontvankelijk zijn voor wat zich daar afspeelt kan de kerk ontstaan als een liefdevol antwoord, dat de liefdevolle relatie tussen God de Vader en Jezus de Zoon voluit leeft, daarbij aangedreven en uitgedaagd door de Geest.⁶ Telkens waar dat gebeurt, licht het Koninkrijk van God even op, wordt de trilling daarvan even voelbaar.⁷

Met Van der Kooi en Hoedemaker ben ik het eens dat het hier een eschatologisch gebeuren betreft. Het kerk zijn en kerk worden is nooit af. De kerk definieert zich in dialoog met de a(A)nder, óók met de niet- en anders-religieuze en beweegt zo toe naar een eenheid waarin de plurale verschillen in de wereld geaccepteerd worden en uiteindelijk met elkaar verzoend.⁸ De identiteit van de kerk en van anders-religieuzen is dan ook niet een vastliggend gegeven, zoals de Islam-nota suggereert.⁹ Ook de PKN gaat in haar officiële missionaire beleid teveel uit van zo'n vastliggende identiteit van de gemeente, of op zijn minst een identiteit die men kan kiezen aan de hand van kant-en-klare gemeente-modellen. Daarin is onvoldoende aandacht voor de analyse van de eigen context van de gemeente en wat die context de gemeente te zeggen heeft.¹⁰

⁴ Gerd Baumann, *The multicultural riddle: rethinking national, ethnic, and religious identities*, Zones of religion (New York etc.: Routledge, 1999), 94.

⁵ Akke van der Kooi, *De ziel van het christelijk geloof: theologische invallen bij de praktijk van geloven* (Kampen: Kok, 2006), 80.

⁶ Deze inspirerende gedachtegang komt voortdurend terug in het boek van Akke van der Kooi, *De ziel van het christelijk geloof*.

⁷ Herman IJzerman, "De pastorale methode", 31 augustus 2006.

⁸ Bert Hoedemaker, *Met anderen tot Christus: zending in een postmissionair tijdperk* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000), 69.

⁹ PKN, Generale Synode, "Integriteit en respect. Islamnota van de Protestantse Kerk in Nederland" (PKN, 2010).

¹⁰ PKN, werkgroep missionair werk en kerkgroei, www.pkn.nl/missionair, laatst bezocht 17 maart 2015

In de complexe multiculturele samenleving kan de kerk alleen daar waarlijk kerk worden, waar zij zich ontvankelijk weet voor het lijden van de mensen in haar buurt, waar zij luistert naar het verhaal van mensen die niet gehoord worden. Waar zij ontvankelijk is voor de ogen van God die haar aanzien – die haar uitdagen te leven als Jezus door de kracht van de Geest.

Een reisgenoot

Een reisgenoot is hij, de dood.
Vaak tien stappen achter mij,
gelukkig.
Met enige regelmaat naast mij lopend
in een poging mijn loopritme te verstoren.
En soms breeduit vóór mij
de weg versperrend.

Een reisgenoot is hij, de dood.
Welkom om mee te nemen
wie een lang mooi leven achter de rug heeft.
Gemeen loerend
op wie nog zo graag verder wil leven.
En soms een overvaller, een dief bij daglicht
die rücksichtslos pakt en neemt.

Een reisgenoot is hij, de dood.
Warm en ontroerend
wanneer hij ons vergezichten opent op een ander leven.
Verdrietig en zwaar
wanneer hij ons afneemt wie ons zo dierbaar zijn.
Verraderlijk en pijnlijk
wanneer hij ons achterlaat met gevoelens van schuld en verraad.

Een reisgenoot is hij, de dood.
Maar niet voor eeuwig en altijd,
niet sterker dan licht en zon,
niet zo aangenaam als engelen en de Geest!
Zij zijn reisgenoten voor het leven.

Bachcantate "Wir danken dir, Gott, wir danken dir", BWV 29

Sinfonia

Koor

Wir danken dir, Gott, wir danken dir
und verkündigen deine Wunder.

Aria (Tenor)

Halleluja, Stärk und Macht
Sei des Allerhöchsten Namen!
Zion ist noch seine Stadt,
Da er seine Wohnung hat,
Da er noch bei unserm Samen
An der Väter Bund gedacht.

Recitativo (Bas)

Gottlob! Es geht uns wohl!
Gott ist noch unsre Zuversicht,
Sein Schutz, sein Trost und Licht
Beschirmt die Stadt und die Paläste,
Sein Flügel hält die Mauern feste.
Er läßt uns allerorten segnen,
Der Treue, die den Frieden küßt,
Muß für und für Gerechtigkeit
begegnen.
Wo ist ein solches Volk wie wir,
Dem Gott so nah und gnädig ist!

Aria (Sopraan)

Gedenk an uns mit deiner Liebe,
Schleuß uns in dein Erbarmen ein!
Segne die, so uns regieren,
Die uns leiten, schützen, führen,
Segne, die gehorsam sein!

Recitativo (Alt) en Koor

Vergiß es ferner nicht, mit deiner
Hand
Uns Gutes zu erweisen;
So soll Dich unsre Stadt und unser
Land,
Das deiner Ehre voll,
Mit Opfern und mit Danken preisen,
Und alles Volk soll sagen:
Amen!

Aria (Alt)

Halleluja, Stärk und Macht
Sei des Allerhöchsten Namen!

Koraal

Sei Lob und Preis mit Ehren
Gott Vater, Sohn, Heiligem Geist!
Der woll in uns vermehren,
Was er uns aus Gnaden verheißt,
Daß wir ihm fest vertrauen,
Gänzlich verlass'n auf ihn,
Von Herzen auf ihn bauen,
Daß uns'r Herz, Mut und Sinn
Ihm tröstlich soll'n anhangen;
Drauf singen wir zur Stund:
Amen, wir werden's erlangen,
Glaub'n wir aus Herzens Grund.

Overweging gehouden op 4 oktober 2015 in de Grote of Sint Michaëlskerk te Zwolle rond de Bachcantate "Wir danken dir, Gott", BWV 29.

*Voor Bert,
voor je 80^e verjaardag
en om - wat ik ervaren heb als - je voortdurende uitdaging positie te bepalen
in de kerk en in de samenleving.
Het ga je goed!*

Leipzig, eind augustus 1731. Net als ieder ander jaar treedt een nieuw stadsbestuur aan. En elk jaar weer wordt er vanuit de lokale overheid een beroep gedaan op de cantor-organist van de Thomaskerk of hij ter gelegenheid daarvan een cantate wil componeren. De cantor-organist is Johann Sebastian Bach. De gedachte dat hij geen gehoor zou geven aan het verzoek, komt niet in hem op. Het was voor Bach vanzelfsprekend voor dat gewichtige moment muziek te schrijven. Anders dan hier en nu in Nederland anno 2015 kende men geen scheiding tussen kerk en staat. Het was ondenkbaar dat – in onze termen – het college van B&W aan de plaatselijke kerkmusicus een componeeropdracht zou verstrekken ter gelegenheid van de recente gemeenteraadsverkiezingen en hij zou weigeren. Voor Bach was het geen punt. Als kerkmusicus wachtte hij elke zomer weer op een uitnodiging van het stadsbestuur. Het was trouwens geen eenrichtingsverkeer. De jaarlijkse feestkalender die de kerk volgde, was ook onderdeel van de stedelijke gang van zaken. Alles was op elkaar afgestemd. Kom er maar eens om...

De cantate van vandaag is dus niet geschreven bij een christelijk feest of een kerkelijke gedenkdag en toch evenzeer geïnspireerd door het bijbelse geloof. En het was vanzelfsprekend dat de cantate *Zur Ratswahl* deel uitmaakte van de eredienst. Net als vandaag. Alleen nu is het niet het stadsbestuur of het college van B&W dat verzocht heeft om een passende cantate. Deze keer heeft de kerk het college van B&W uitgenodigd om bij de uitvoering van de cantate bij te wonen. Er is gehoor aan gegeven en dat wordt zeer gewaardeerd!

In 1731, bij de eerste uitvoering van de cantate in Leipzig, werd gelezen uit het eerste boek Koningen – bijna dezelfde verzen als zo even gelezen zijn. De lezing brengt ons in het oude Jeruzalem bij de inwijding van de tempel. Salomo werd koning van Israël na zijn vader David. Onder zijn bewind is een huis voor de Heer gebouwd, in Jeruzalem. Het is een tempel met alles erop en eraan. Net als bij de buurvolken. Maar met dit verschil: In het binnenste en heiligste deel van de tempel staat geen godenbeeld, maar de ark van het verbond, de bergplaats van de twee stenen tafelen met de Tien Geboden. God heeft geen beeld nodig. Het zijn de mensen met wie Hij zich verbindt. Zij dienen Hem door naar zijn richtlijnen te leven. De eerste zinnen van het zo-even gelezen gedeelte uit 1 Koningen 8 vormen het afsluitende deel van maar liefst zeven uitgebreide smeekbeden aan het adres van

God, door koning Salomo verwoord. Ze omvatten het hele bereik van het menselijk samenleven. De laatste smeekbede vraagt om vergeving voor alle overtredingen die het volk begaan heeft en waardoor het in ellende was terecht gekomen. Toch mondt Salomo's smeekbede om ontferming niet uit in zelfbeklag. Het neemt een andere toon aan: die van dank en lofprijzingen en een welluidende oproep tot zegening. Eenzelfde beweging ervaar ik in de cantate.

Deze begint met een triomfantelijk instrumentaal intro. Fris, levendig en uitbundig. Dan voegen menselijke stemmen zich in de lofzang. Zij danken God om zijn wonderdaden. De muziek laat ons nog even in de waan hoe goed we het getroffen hebben met onszelf en dit stadsbestuur. Een goddelijk wonder. Om trots op te zijn! De tenor lijkt er in zijn aria vervolgens een schepje bovenop te doen. Maar een goede luisteraar hoort in zijn uitbundigheid ook een beperking. Hij bezingt niet deze, onze stad, maar Sion, de Godsstad. Al vertrouwen wij op Gods bestel en geloven wij dat God ook hier regeert... Sion is niet hier, Sion is niet Leipzig, niet Zwolle. Het is iets veel groters: een toekomstperspectief, een verwachting die ons voor ogen staat.

Wordt dat opgepakt? Ik weet het niet zo zeker. De bas betreft de lofzang in elk geval op de eigen stad, zo lijkt het. Alsof Leipzig of Zwolle samenvalt met Sion: de door God zelf beschermde stad, waar het kwaad verre van blijft en de trouw met een kus de vrede ontmoet, waar gerechtigheid gedaan en ervaren wordt – God zij dank!

Maar dan – middenin de cantate – roept de sopraan op tot bezinning. Ze doet het vriendelijk, niet opdringerig. Ze zingt een innig gebed. Zo verwoordt zij onze afhankelijkheid van God. Gods erbarmen is richtinggevend voor hoe wij in de wereld staan. Gods zegen leidt hen die ons regeren. Zij dienen zorg te dragen voor vrede. En wij doen met hen mee, als we het slotkoraal serieus nemen. Hoe is er anders vrede mogelijk?

De cantate beaamt tenslotte het samenspel tussen onze inzet en Gods toewending. Want het hele koor zingt 'Amen'. Alsof het vanzelf gaat... Was het maar zo gemakkelijk.

We kunnen veel, ook in deze stad. We bieden gastvrijheid aan vluchtelingen – beperkt en tijdelijk, maar toch. We gaan bij onszelf na hoe anderen op ons kunnen rekenen. En we voelen soms aan den lijve wat anderen, vreemden, bij ons teweeg brengen. We laten duiven vliegen vanuit hun huisjes, hier in de kerk, met vredewensen voor de hele wereld.

Daarvoor hebben we niet alleen een goed stadsbestuur nodig. Nee, het stadsbestuur heeft ons nodig, burgers die zich in hun denken en doen laten leiden door Gods ontferming, zich door zijn barmhartigheid laten opbouwen tot een stad van vrede, met Sion voor ogen.

Amen, zo moge het zijn.

Gedachten en ervaringen van een studentenpredikant in Yogyakarta (1983-1990) en Leeuwarden (sinds 1991)

“Ik ben in de eerste plaats Indonesiër en dan pas christen.”

Het zijn woorden van de toenmalige voorzitter van de Christen-studentenbeweging Indonesië (GMKI) in Yogyakarta die me bijgebleven zijn. Hij stond als GMKI-er midden in de oecumenische traditie en staat dit nog steeds. Tegenwoordig is hij professioneel actief in grote sociaal-maatschappelijke organisaties met vele internationale contacten, inclusief de Wereldraad van kerken.

In de jaren dat ik in Indonesië woonde (1983-1986) speelde ook de *Asas Tunggal* kwestie. Onder het bewind van Suharto werden alle maatschappelijke organisaties verplicht de staatsprincipes *Pancasila* met de formulering ‘als enige grondslag’, *asas tunggal*, op te nemen in de statuten.

Een paar jaar geleden ontmoette ik in Wuppertal enkele oude bekenden, nu kerkleiders in Papua. Ze hadden verteld, hoe ze werden gewantrouwd en in de gaten werden gehouden. We maakten een wandeling door de stad en kwamen zo ook terecht bij het beeldhouwwerk voor de Gemarker Kirche, waar de Barmer Thesen werden afgekondigd. Ze maakten foto's van het monument en we spraken erover. Het beeldhouwwerk laat een klein groepje mensen zien, gebogen over de bijbel, terwijl om hen heen een massa mensen recht overeind staat, dezelfde richting opkijkt en de Hitlergroet brengt.

De *Asas Tunggal* kwestie deed me indertijd ook denken aan de Barmer Thesen, die vol bewogenheid verklaren dat de kerk buiten Jezus Christus, het Woord, “geen andere gebeurtenissen, machten, gestalten en waarheden als Gods openbaring (zou) kunnen en moeten erkennen.” In de onafhankelijke republiek Indonesië is de Pancasila haast heilig verklaard. Deze Pancasila bevat 5 punten: geloof in de ene godheid, menselijkheid, eenheid van Indonesië, op consensus gebaseerde besluitvorming, sociale gerechtigheid. Kunnen kerken en kan de Indonesische Gemeenschap van kerken (PGI) daaraan meedoen? De context verschilt. De Barmer Thesen waren een protest tegen een extreem nationalisme van een gevestigde staat. De principes van de Pancasila waren basiswoorden voor de opbouw van een nieuwe onafhankelijke staat en uitgesproken in 1945, het jaar dat Sukarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië proclameerden.

De PGI (Gemeenschap van Kerken) heeft in 1984 op gezag van de wetgever de Pancasila opgenomen in de statuten en als grondslag vastgesteld “voor het maatschappelijk, nationale en politieke leven”, *kehidupan yang bermasyarakat, berbangsa dan bernegara*, maar dan wel in het licht van het geloof in Jezus Christus. De verplichting om de Pancasila als enige grondslag te erkennen, riep discussie op, maar de beslissing om de wettelijke voorschriften toch maar te volgen is te begrijpen.

Johannes Leimena ('Om Jo'), die aan de wieg stond van de oecumenische jongeren- en studentenbeweging en nauw betrokken was bij de oprichting van de Raad van Kerken van Indonesië, sprak in 1952 bij de opening van het congres van de christelijke partij *Parkindo* - waar hij ook al tot de 'founding fathers' behoorde - de volgende woorden uit:

"Pantjasila adalah satunya azas negara, jang dapat mempersatukan berbagai golongan masyarakat kita dengan pemandangannya hidup dan alam jang berbeda" – de Pancasila is de enige grondslag van de staat, die onze van elkaar onderscheiden maatschappelijke groeperingen met verschillende levensvisies en leefwerelden kan verenigen.

De persoon van Leimena is vanuit oecumenische gezichtspunt zeer interessant. Hij was oecumenisch gezind én staatsman. Een beschouwing die breed bekend is geworden, was *Kewarganegaraan yang Bertanggung Jawab*, verantwoordelijk burgerschap. De verantwoordelijkheid legt de christen op geestelijke niveau af tegenover God en op werelds niveau tegenover overheid en samenleving. Ze sluiten elkaar niet uit, integendeel: voor Leimena zijn ze met elkaar verbonden. Hij verwees in het artikel naar het idee van *the Responsible Society* van de Wereldraad van kerken. Als persoon en als minister en vice-president stond hij zeer dicht bij Sukarno. Hij werd wel diens geweten genoemd en Sukarno sprak soms welwillend over hem als "de dominee". Kerk en staat waren in de persoon van Leimena zeer nauw met elkaar verbonden. Leimena was op zoek naar een uitleg van de Pancasila en het burgerschap die mensen op een actieve en vanzelfsprekende manier bij elkaar bracht.

De wijze waarop de Pancasila door Suharto opnieuw voor het voetlicht werd gebracht was anders. Voor Suharto was de Pancasila een geestelijk wapen om de eenheid af te dwingen, eventueel in combinatie met harde sancties. Wilde je iets bereiken, dan moest je een Pancasila-cursus volgen. Verzet tegen de overheid werd gemakkelijk gelijkgesteld met verzet tegen de Pancasila en omgekeerd werd het regeringsbeleid gelegitimeerd als verwezenlijking van die Pancasila. In de *zaman reformasi* (tijd van de reformatie, de periode na het vertrek van Suharto) werd veel van wat onder Suharto was vastgelegd, weer teruggedraaid. Ook de eis aan maatschappelijke organisaties om de Pancasila als enige grondslag in de statuten op te nemen, is vervallen. Nu geldt dat de grondslag van maatschappelijke organisaties niet in strijd mag zijn met de Pancasila.

De Pancasila is door vele christenen als een soort garantie beleefd tegenover de dreiging van een Islam-staat. Uit pragmatische overwegingen hield men Suharto maar liever te vriend en met de Pancasila viel goed te leven. Op deze pragmatische houding is later ook kritiek gekomen. De kerken trokken zich volgens deze kritiek te veel terug op het eigen belang van veiligheid en hadden te weinig oog voor hun verantwoordelijkheid voor wat er in de samenleving gaande is.

In de huidige tijd zijn nog steeds allerlei spanningen aanwezig, zeker ook tussen godsdiensten. Elga Serapung studeerde af bij Bert Hoedemaker en was gedurende een jaar studentenpredikant in Groningen. Nu is ze predikant bij de GPIB en als zodanig geeft ze leiding aan het multireligieuze instituut *Dian Interfidei* in Yogyakarta,

dat zich inzet voor verbetering van onderlinge contacten tussen godsdiensten. *Interfidei* staat positief tegenover het pluralisme. Eenheid dwing je niet af en dat moet je ook niet willen. Verscheidenheid is een gave van God aan zijn schepping (Elga Serapung (red.), *Pluralisme, Konflik dan Perdamaian*, p. xiv). Bij door *Dian Interfidei* opgezette discussies over het maatschappelijk pluralisme wordt de Pancasila minder frequent genoemd. Vertegenwoordigers van verschillende godsdiensten worden gevraagd vanuit hun eigen spirituele bronnen te reageren op maatschappelijke vragen.

Het zijn grote vragen die spelen in de Indonesische samenleving. Vragen die binnen de oecumene volop aan de orde zijn. Stijg je in je geloof in het koninkrijk van God uit boven het wereldse burgerschap? Ben je wereldverzaker? Of word je door je geloof ertoe bestemd om je plek te kennen en in de wereld je plaats in te nemen? En als je dan als christen je plaats inneemt in die wereld, ben je dan superieur aan degenen die niet geloven of anders geloven? In Indonesië en elders hinkt men vaak op twee gedachten. Aan de ene kant ben je door je geloof een ander mens geworden en neem je afstand van wat er erin de wereld om je heen gebeurt. Aan de andere kant wordt die andere mens door je geloof èn door je burgerschap als naaste aan je toegewezen. Niet als een vreemde waarvan dreiging uitgaat, maar als partner. Een uitermate waardevolle gedachte, ondanks het feit dat er reële spanningen, bedreigingen en conflicten zijn die dat partnerschap in bepaalde situaties tot een onwettelijk ideaal lijken te maken. En dat is in Indonesië helaas op bepaalde plaatsen en op bepaalde momenten ook zeker het geval.

Het is me duidelijk geworden tijdens mijn studie en in mijn werk als studentenpastor in Indonesië en Nederland: oecumenica en missiologie openen je een eigenzinnig zicht op wezenlijke vragen die leven buiten de kerk, maar volstrekt de aandacht van de kerk verdienen.

De wereld was jouw parochie

Sieb Lanser

Beste Bert,

Jouw onderwijs in Oecumenica heeft mij zeer verrijkt,
zoals ook uit mijn proefschrift blijkt.
Het bleek veel meer te zijn dan eenheid tussen kerken,
maar hoe kerken de mondialisering verwerken.
Ongeacht het falen of succes,
oecumene blijft een leerproces.
Veel van het oecumenisch vuur lijkt gedoofd,
in oude concepten en idealen wordt minder geloofd.
Christocentrisch universalisme, kerk en moderniteit,
missio Dei – het is steeds meer van een voorbije tijd.

Branden laat jij het oecumenisch vuur,
met oecumenische beweging als appèl-structuur.
De mondiale samenleving stelt voor vragen,
die wij als gemeente moeten verdragen.
Constructie van traditie, contextualisatie,
moderniteit en secularisatie,
ethiek en ecclesiogenesis,
koinonia en status confessionis,
Lima-rapporten over doop, eucharistie en ambt,
het Conciliair Proces in Nederland,
conciliaire gemeenschap en kerk van de armen,
Kairos-document en de verklaring van Barmen -
veel kregen wij te behappen
en soms was je moeilijk te snappen.

Maar contextueel theologiseren,
dat heb je me kunnen leren.
Als orthodoxe jongen uit de Albasserwaard
heb ik dankzij jou veel nieuwe kennis vergaard.
Ook als het gaat om zendingsbeweging, om missiologie,
om Gods heerschappij over de wereld, de theocratie.
Wie is Christus voor ons vandaag?
Dat werd voor mij meer dan vroeger een vraag.

Eenheid van de kerk kwam voor mij in een breder kader,
eenheid van de mensheid kwam als visioen mij nader.
Van diepgaande oordeelssituaties geeft deze wereld blijk,
conflictlijnen tussen de (wereld-)samenleving en Gods rijk.
Oervragen van de mensheid zijn hier in het geding:
chaos of schepping? knechting of bevrijding? wanhoop of verwachting?
Inzichten uit de Wereldraad van Kerken
kregen wij in literatuur en op college te verwerken.
Maar ook binnen de Wereldraad heb je niet iedereen kunnen overtuigen,
oude concepten van Faith and Order vallen niet zomaar in duigen.

Je nadruk op het eschaton,
dat was voor mij 'bon ton'.
Categorieën als vergeving, oordeel en schuld
werden voor mij op een nieuwe manier ingevuld.
De eschatologie gaat aan de ecclesiologie vooraf,
dat is een belangrijk inzicht dat je me gaf.
Mijn interesse voor de ecclesiologie kreeg een nieuwe impuls,
vanuit een eschatologische samenhang en niet als een docetische huls.
Ook mijn interesse in bevrijdingstheologie was geboren,
daar wilde ik in mijn scriptie en proefschrift van laten horen.

Zo kwam het samen: homobevrijding en ecclesiologie,
een bijdrage aan de flikkertheologie.
Het schip der kerk op roze golven –
onder boeken en artikelen ben ik bedolven.
Alle commentaar van jou en Luco van den Brom
veroorzaakte bij mij regelmatig wat gegrom.
Luctor et emergo – ik worstelde en kwam boven,
in je laudatio kon je mij op 1 juli 1999 loven.
Culturele antropologie, geschiedenis en sociologie op rij,
brachten via sodomie en homoseksualiteit bij flikkerij.
Ik heb ervoor gekozen om flikkerij als program te definiëren
en verplichte vormen van seksualiteit en geslachtrollen af te zweren.
Het raakte aan wat nu *queer* is gaan heten,
maar is nu na 16 jaar ook wel weer vergeten.

Het lot van ook oecumenische thema's en idealen
die de 21^e eeuw niet of nauwelijks halen.
Latijnsamerikaanse, zwarte en feministische theologie,
uitlopend op door een roze bril bekeken ecclesiologie.
Luisteren en interpreteren,
verzoenen en resocialiseren,
sacramenten, getuigen en belijden,
dit alles in het licht van het 'eind der tijden'
De eenheid van de gemeente staat onder (eschatologische) druk,
want de eenheid van de mensheid is op zoveel manieren stuk.

Slechts enkele steekwoorden kon ik noemen in vogelvlucht –
maar één ding is zeker: jouw onderwijs droeg goede vrucht.
De wereld was jouw parochie,
je bent en blijft een oecumenisch 'jochie',
ook in Tjamsweer, met Ineke aan je zijde –
ik wens je vrede en alle goeds voor de komende tijden.

Preek gehouden op 18 januari 2015, zondag van de eenheid, in de Nieuwe Kerk (Groningen), naar Johannes 4:1-26 – gesprek met de Samaritaanse vrouw

Het is een heel merkwaardig gesprek daar bij de bron. Een gesprek dat ons aan het denken kan zetten en ons aanmoedigt om ondanks onze menselijke en kerkelijke verschillen met elkaar in gesprek te blijven. En dan bedoel ik: werkelijk in gesprek.

Iemand heeft een boekje geschreven over Johannes 4. Hij vertelt daarin wat mensen uit verschillende contexten, die het verhaal van de Samaritaanse vrouw lezen, opvalt. De reacties verschillen sterk. Een groep vrouwen van de Filippijnen stelt de vraag: “Wat doet die vrouw daar in haar eentje bij de bron?” En een Zulu-groep uit Zuid-Afrika reageert: “Wij vinden het vreemd dat die vrouw om twaalf uur water gaat halen. Wie doet dat nou op het heetst van de dag? Dan gaat echt niemand het huis uit.”

Ja, en dat is precies de reden voor die vrouw om te gaan. Ze is bang. Ze is bang andere mensen te ontmoeten. Dat wil ze niet. Door op zo’n absurd moment naar de bron te gaan, weet ze welhaast zeker dat ze niemand zal treffen.

En dan zit er een man op de rand van de put. Alleen. Het is warm. Hij zit daar en wacht. Zijn leerlingen zijn naar de stad gegaan. Hij voelt de dorst. Zijn keel is droog. Daar, uit de verte nadert een vrouw. Ze draagt een kruik.

Zo ongeveer begint de ontmoeting tussen Jezus en de Samaritaanse vrouw. En daar bij de put ontvouwt zich een gesprek, met meerdere lagen en wendingen, bijna niet te volgen, met tal van dubbelzinnigheden. Het is dan ook het langste en het uitvoerigste gesprek in de evangeliën! Het is daarnaast ook een opmerkelijk gesprek omdat hier een man met een vreemde vrouw praat. En: een Jood met een Samaritaanse. Tussen de Joden en de Samaritanen bestond een eeuwenoude twist over de vraag, wie van hen de ware godsdienst had. Ook wij kennen helaas een verleden met twisten over wie van ons de ‘ware kerk’ had.

“Geef mij wat te drinken!” Met zijn vraag om water overwint Jezus de dubbele barrière om met een vreemde, Samaritaanse vrouw in gesprek te gaan. In het gesprek dat volgt, behandelt Jezus haar als gelijkwaardig en met respect. Dat Jezus dorst heeft en om water vraagt, maakt duidelijk dat hij mens is als wij, met alle menselijke behoeften zoals dorst. Het gaat dus allereerst om water tegen de dorst.

Maar in het gesprek dat volgt, gaat de betekenis van het woord ‘water’ heen en weer schuiven. Water hebben we nodig om onze dorst te lessen. Water is een eerste levensbehoefte. Zonder water geen leven. En met ‘levend water’ bedoelde men stromend water dat schoon is. ‘Dood water’ is staand water dat donker is, stinkt en zout is. Maar water kan ook als beeld gebruikt worden voor de levenskracht die van God uitgaat. Om welk water gaat het?

Jezus vraagt de vrouw om hem water te drinken te geven. Die opening van Jezus vertrouwt zij in eerste instantie niet. Hij durft haar iets te vragen, maar zij trekt zich terug achter de grens die tussen hen ligt. Hoe kun jij, Jood, mij, vrouw en ook nog een Samaritaanse, iets vragen? Daar klinkt ook iets anders in door, namelijk: hoe kun jij mij iets vragen? Ik heb je niets te geven. Dat is haar beeld van zichzelf. Zij kan geen bron van water voor anderen zijn.

Het blijft een merkwaardige wending in het gesprek. Ingewikkeld. Want Jezus vraagt de vrouw om water, terwijl hij zelf de onuitputtelijke bron van levend water is. Aan het begin is hij het, die haar om water vraagt. Maar later is zij het, die Jezus vraagt haar van zijn water te geven.

Ze praten dus langs elkaar heen. En daarmee is dit gesprek voorbeeld van hoe misverstanden tussen mensen ontstaan. Allebei hebben ze het over 'water'. Maar omdat ze alle twee op een verschillend verstaansniveau blijven spreken, komen ze niet echt bij elkaar. Het is niet vanzelfsprekend dat wij elkaar verstaan. Dat vraagt moeite en inspanning, zeker over taalgrenzen heen.

Jezus draait in het gesprek de zaak opeens om: Hij is in bezit van het levend water en eigenlijk zou zij Hém om water moeten vragen. Haar reactie is weer mooi *down to earth*, zij reageert in haar antwoord heel praktisch: zonder emmer, en de put is diep – waar wilt u dan levend water vandaan halen? Misschien zegt zij dit met een wat uitdagende ondertoon.

Maar Jezus heeft het over een ander water: het 'levende water' dat Hij bedoelt gaat van God uit, daar is de werkelijke bron van het leven. Wie zich aan dat levende water laaft, kent God. Het water van de doop verwijst naar die bron. Van het water uit de put, daar krijg je het volgende moment weer dorst van. Maar wie van het levende water heeft gedronken, zal geen dorst meer krijgen, zegt Jezus.

De vrouw blijft ook nu nog steeds praktisch ingesteld en heeft het nog steeds over drinkwater: dat water, waar je nooit meer dorst van krijgt, wil ze graag hebben. Dan hoeft zij niet meer elke dag naar de put te lopen om water te halen. Van deze moeite van het dagelijks bestaan wil ze graag verlost zijn. Zij vraagt Jezus om dat water.

En nu gebeurt het: Jezus vraagt aan haar om haar man te halen. Zonder aarzeling antwoordt zij: "Ik heb geen man." Jezus prijst haar oprechtheid: goed dat je gezegd hebt "Ik heb geen man". Want hij weet hoe het werkelijk zit: zij heeft vijf mannen gehad en die man die zij nu heeft, is haar man niet. De vrouw ervaart hier tot haar verrassing dat zij volledig gekend is bij God, én zonder oordeel! Waarschijnlijk ging ze al gebukt onder de oordelen van de mensen. Jezus legt met zijn opmerking haar leven bloot. Hij ziet haar en kent haar zoals zij werkelijk is. Dát gebeurt in de ontmoeting met Hem! De vrouw wordt persoonlijk geraakt door de woorden van Jezus. Zij herkent in hem de profeet die Israël verwacht, de Messias, de gezalfde.

Vanaf dit moment – van kennen en herkennen – slaagt het gesprek. Zij verstaan elkaar. Dat gesprek aan de bron wordt haar ervaring met het 'levend water' dat God is. Deze ervaring leert haar ook Jezus kennen als diegene, die hij is.

Het water van de doop is beeld van de bron van 'levend water' waarmee ook ons leven verbonden is. Uit die gezamenlijke bron putten al onze kerken. In de doop herkennen we elkaar als broeders en zusters. Daarom gedenken we ook in deze dienst onze doop, onze verbondenheid met het 'levende water'.

En: wat we uit deze bron van liefde en leven putten, dat delen we met elkaar en met anderen. Die houding kenmerkte ook Rebekka bij die andere put. Zij was meteen bereid het water voor de knecht te putten, en ongevraagd dacht ze ook aan de kamelen die dorst hadden.

De Samaritaanse vrouw laat haar kruik bij de bron staan, loopt terug naar de stad en vertelt wat haar is overkomen. Zij, die in eerste instantie dacht niets te kunnen geven, wordt hier in dienst genomen door God. Door de ontmoeting met de bron van het levend water wordt zij tot een fontein van levend water voor anderen. Zij bracht vervolgens anderen bij de bron van levend water.

Laten wij dan door deze ontmoeting rondom de bron van levend water ook zelf tot fonteinen van levend water worden, daar waar God ons in deze wereld gesteld heeft.

Amen.

Beste Bert,

Bij jou moet ik denken aan een vaak aangehaalde zin uit de joodse traditie: "Wie een mens redt, redt de hele wereld." Opvallend is dat je deze uitspraak in allerlei vertaalvarianten tegenkomt. Dat alleen al maakt nieuwsgierig naar de brontekst. Hij blijkt te stammen uit het traktaat "Sanhedrin" uit de Babylonische Talmoed. Het gaat over getuigen die moeten verschijnen voor het Sanhedrin. Hierover zegt de tekst: "For this reason was man created alone, to teach thee that whosoever destroys a single soul of Israel, Scripture imputes [guilt] to him as though he had destroyed a complete world; and whosoever preserves a single soul of Israel, Scripture ascribes [merit] to him as though he had preserved a complete world."

De betoogtrant en opbouw van "Sanhedrin 37a" is voor een buitenstaander bijna niet te volgen, maar duidelijk is de juridische context. Het grappige is dat de uitspraak zich geheel heeft los gezongen van de oorsprong en ook dat er nadien een universele betekenis aan is toegekend.

*Graag wil ik je bedanken voor alles. Mazal tov l'yom haHuledet v'ad me'a v'esrim!
– Van harte gefeliciteerd met je verjaardag en moge je 120 jaar oud worden.*

Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin - Folio 37a

And three rows of scholars sat¹¹ in front of them; each knowing his own place.¹² In case it was necessary to ordain [another judge],¹³ he was appointed from the first [row] in which case one of the second [row] moved up to the first, one of the third to the second, and a member of the assembled [audience]¹⁴ was selected and seated in the third [row]. He¹⁵ did not sit in the place vacated by the first¹⁶ but in the place suitable for him.¹⁷

¹¹ Also in semi-circular form, but on the floor. Each row numbered twenty-three, making a total of sixty-nine. They were there for completion purposes in case there might be a majority of only one for condemnation. Although forty-eight would have sufficed for that purpose, since the completion goes on till the number of seventy-one is reached, some difficulty would have been experienced in arranging that number into rows. It would not have been proper to make two rows of twenty-four, since these would have been larger than that of the Sanhedrin, nor three rows of sixteen, which would have seemed too small, nor two rows of twenty-three and a third one only of two. Hence the sixty-nine (Rashi).

¹² The disciples were seated according to rank.

¹³ If a member died, or for completion purposes.

¹⁴ [Behind the rows of the members of the Courts there stood a large audience of scholars, v. Krauss *op. cit.*]

¹⁵ Who was chosen from the assembly.

¹⁶ Of the row.

¹⁷ When the one at the head of the row was promoted, all moved one place up, leaving the last seat for the new member.

Gemara

Whence is this derived? R. Aha Haninah said: Scripture states, Thy navel is like a round goblet ['aggan ha-Sahar] wherein no mingled wine is wanting.¹⁸ 'Thy navel': that is the Sanhedrin. Why was it called 'navel'? Because it sat at the navelpoint¹⁹ of the world. [Why] 'aggan?'²⁰ Because it protects [meggin] the whole world. [Why] ha-Sahar? Because it was moon-shaped.²¹ [Why] in which no mingled wine is wanting? If one of them had to leave, it had to be ascertained if twenty-three, corresponding to the number of the minor Sanhedrin, were left,²² in which case he might go out; if not, he might not depart.

Thy belly is like a heap of wheat:²³ just as all benefit from a heap of wheat, so do all benefit from the deliberations of the Sanhedrin.

Set about with lilies:²⁴ even through a hedge of lilies they would make no breach.²⁵ In this connexion there is the story of a Min²⁶ who said to R. Kahana: Ye maintain that a menstruant woman is permitted yihud [privacy] with her husband: can fire be near tow without singeing it? He retorted: The Torah testifies this of us: Set about with lilies – even through a hedge of lilies they make no breach. Resh Lakish deduced [the same answer] from the following verse, Thy temples [rakkathek] are like a pomegranate split open!²⁷ Even the emptiest [rekanin]²⁸ among you are as full of meritorious deeds as a pomegranate [of seeds].²⁹ R. Zera deduced it from the following verse, And he smelt the smell of his raiment;³⁰ read not begadaw [his raiment] but bogedaw [his traitors].³¹

In the neighbourhood of R. Zera there lived some lawless men. He nevertheless showed them friendship in order to lead them to repent; but the Rabbis were

¹⁸ Cant. VII, 3.

¹⁹ I.e., the centre. According to Midrashic legend the Temple was situated in the centre of the world. Cf. Tanhuma, Wayikra. XVIII, 23.

²⁰ [H] akin to [H] — 'to enclose'. Hence, shield, protect.

²¹ [H]=moon. I.e., they were seated in circular form like a moon.

²² The actual number required for capital cases is twenty-three, roughly a third of seventy-one, the remaining two-thirds being for completion purposes. The Aggadists therefore compare the court to mingled wine, a mixture of one-third of wine and two-thirds of water. Cf. B M. 60a; Tanhuma. Bamidbar IV.

²³ Cant. VII, 3.

²⁴ Ibid.

²⁵ Metaphorically: the lightest barrier sufficed to keep them from sin.

²⁶ [H], a sectarian. v. Glos.

²⁷ Cant. VI, 7.

²⁸ [H] from [H] (empty, void: a play on [H]). Even those who by comparison are emptiest of good deeds.

²⁹ So there is no fear of their infringing the prohibition.

³⁰ Gen. XXVII, 27.

³¹ The consonants of both words are the same — [H] I.e., even those who are traitors to the teachings of Judaism diffuse the fragrance of good deeds. Maharsha: Isaac was able to trace in Jacob his original character even though he appeared before him in disguise, so even in his apparently unworthy descendants their good qualities are discernible.

annoyed [at his action]. When R. Zera's soul went to rest,³² they said: Until now we had the burnt man with the dwarfed legs³³ to implore Divine mercy for us; who will do so now? Thereupon they felt remorse in their hearts and repented.

THREE ROWS Abaye said: We may infer from this³⁴ that when one moves they all move.³⁵ But can he³⁶ not object to them: Until now I used to sit at the head,³⁷ whilst now ye place me at the tail!³⁸ Said Abaye: They can answer him thus: Better a tail to lions than a head to foxes.³⁹

Mishnah

How were the witnesses inspired with awe? Witnesses in capital charges⁴⁰ were brought in and intimidated [thus]: perhaps what ye say is based only on conjecture,⁴¹ or hearsay,⁴² or is evidence from the mouth of another witness,⁴³ or even from the mouth of a trustworthy person:⁴⁴ perhaps ye are unaware that ultimately we shall scrutinize your evidence by cross examination and inquiry? Know then that capital cases are not like monetary cases. In civil suits, one can make monetary restitution⁴⁵ and thereby effect his atonement; but in capital cases he is held responsible for his blood [sc. the accused's] and the blood of his [potential] descendants until the end of time,⁴⁶ for thus we find in the case of Cain, who killed his brother, that is written: The bloods of thy brother cry unto me:⁴⁷ Not the blood of thy brother, but the bloods of thy brother, is said – i.e., his blood and the blood of his [potential] descendants. (Alternatively, the bloods of thy brother, teaches that his blood was splashed over trees and stones.)⁴⁸ For this reason was man created alone, to teach thee that whosoever destroys a single soul of Israel,⁴⁹ Scripture imputes [guilt] to him as though he had destroyed a complete world; and whosoever preserves a single soul of Israel, Scripture ascribes [merit] to him as though he had preserved a complete world.⁵⁰ Furthermore, [he was created alone] for the sake of

³² i.e., when he died.

³³ V. B M. 85a for the reason for this nick-name.

³⁴ The statement in the Mishnah that the member chosen from the assembled audience does not occupy the seat just vacated.

³⁵ V. p. 231, n. 7.

³⁶ The promoted member of the rows of scholars.

³⁷ E.g., of the second row.

³⁸ Of the first row.

³⁹ Aboth IV, 15.

⁴⁰ [Ms.M: How are witnesses in capital charges intimidated? They were brought in, etc.]

⁴¹ i.e., from circumstantial evidence.

⁴² [A general rumour (Yad Ramah).]

⁴³ [Each one of you has heard it from a separate witness (Yad Ramah).]

⁴⁴ [You both heard it from the same trustworthy person.]

⁴⁵ If he causes financial loss through giving false testimony.

⁴⁶ Lit., 'the world', i.e., not only for the death of the accused himself, but of his potential descendants for all time.

⁴⁷ Gen.IV, 10; [H] is plural.

⁴⁸ This is obviously not part of the caution, but interpolated. V. Krauss, Sanhedrin-Makkot a.l.

⁴⁹ 'of Israel' is absent in some texts.

⁵⁰ Since all mankind originated from one man.

peace among men, that one might not say to his fellow, My father was greater than thine, and that the Minim⁵¹ might not say, There are many ruling powers in heaven; again, to proclaim the greatness of the Holy One, blessed be He: for if a man strikes many coins from one mould, they all resemble one another, but the supreme King of Kings,⁵² the Holy One, blessed be He, fashioned every man in the stamp of the first man, and yet not one of them resembles his fellow. Therefore every single person is obliged to say: The world was created for my sake.^{53 54}

⁵¹ V. p. 211, n. 8, and p. 239, n. 9; here, however, it is more probable that the allusion is to the Gnostics and their doctrine of the Demiurgus; v. Krauss, *op. cit.* a.l.

⁵² Lit., 'the King of the Kings of the Kings.'

⁵³ How grave the responsibility therefore of corrupting myself by giving false evidence, and thus bringing the moral guilt of murder upon a whole world.

⁵⁴ Tekst te lezen via: http://www.come-and-hear.com/sanhedrin/sanhedrin_37.html.

Inhoudsopgave

Voorwoord		5
Zambia	Alida Groeneveld	7
Bezieling	Anita Akkerman	11
De wereld draait door	Coen van der Heijde	14
Ontferming	Gert Wybe van der Werff	17
Leven als mens onderweg	Heleen Maat	19
Effata: Ga open!	Hinne Wagenaar	22
Lieve Bert	Ineke Wolters	26
Tachtig jaar Bert	Klaas Jelle Faber	28
Dromen van eenheid	Margriet Eekels	32
Een dichte Bijbel?	Marianne Bogaard	36
Studeren	Martha Kroes	38
Kerk in de wereld	Nelleke Eygenraam	43
Indonesië: kerk, christen, overheid, samenleving	Rein Veenboer	46
De wereld was jouw parochie	Sieb Lanser	50
Putten uit de gezamenlijke bron	Susanne Freytag	54
Wie een mens redt, redt de wereld	Wouter Meeder	58

